

Cilt/Volume 2, Sayı/Issue 4, Temmuz /July 2020, ss. 339-372.

Geliş Tarihi–Received Date: 09.06.2020 Kabul Tarihi–Accepted Date: 19.07.2020

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

TÜRK TARİHİNİN GELİŞİM SEYRİ İÇERİSİNDE UNIQUE-NADİR

OSMANLI SİKKELERİNİN YERİ VE ÖNEMİ*

MUSTAFA KALKAN**

ÖZET

Erken dönemlerden itibaren sikke kullanmaya başlayan İskitlerin (Grek ve Rum ustalara kestirmişlerdir) ve daha sonra Göktürklerin kendilerine ait stilistik özelliklere sahip paralar kestirdikleri bilinmektedir. Karahanlılar ve Selçuklularla zirve dönemini yaşamaya başlayan sikkeler, gerek gümüş kalitesi, gerek yazı stilleri ve gerekse tedavüldeki değerleri ile şehirlilere kendilerini kabul ettirecek, güç ve kudretin sembolü hâline geleceklerdir. Anadolu Selçukluları ile şaheser örnekler veren Türk sikke tarihi, Moğol zulmüne ve ekonomik yıkımına rağmen gelişim seyrini sürdürerek, Beylikler döneminde de var olmaya çalışmış, isimsiz anonim sikkeler keserek “koruk dönemini” atlatmayı başarmıştır.

Osmanlının kuruluşuyla birlikte, eski Orta Asya geleneğinin izleri varlığını devam ettirmiş, Kayı boyu damgası ve diğer damgalar, beylikler ortadan kaldırılana kadar varlığını sürdürmüştür. Eski Türk yaşamına dair bütün kültürel unsurlar, İslam medeniyet dairesinde yer almalarına rağmen geleneğin dışına taşarak örfi hukuku da yaşatmıştır. Ok atan süvarileri, insan yüzü tasvirleri, at, ejderha, aslan, kurt, tavşan, güvercin, keklik, tavus kuşu, balık gibi hayvanları dirhem ve mangırların üzerine darp etmeye devam etmişlerdir. Kendine ait medeniyeti ve onu süsleyen ticari hayatına özel, halkın kabulüne uygun, boyut ve ağırlıklarda sikke kestiren sultanlar, asla gösterişe kaçmamışlardır. Osmanlının ekonomik olarak hırpalanmaya başladığı yıllarda gösterişli, ağırlığı fazla olan ve büyük boyutlarda paralar darp edilmeye başlanmıştır. Piyasadaki altın ve gümüş rezervini sarsacak kadar yüksek ayar ve sayı ile basılan dinar-dirhemler, ekonominin kötü olması sebebi ile piyasayı canlandıramamıştır. Yurtdışında darp edilen sikkelerin maliyeti de hazineye yük getirecek, metal değeri dışında basım masrafları ve yol giderleri de iyiden iyiye sarsıntıyı artıracaktır. Aslında sikkelerin durumundan, satın alma gücünden, ayar kaybından, basım kalitesinden Osmanlı ekonomisinin hangi dönemde nereye doğru gittiğini görmek mümkündür. İşte bu seyri, her döneme ve sultana ait örneklerle ortaya koyarak, ekonomide yaşanan sarsıntıları ve kültürel açıdan Orta Asya geleneğinden kopmaya başlayan Osmanlının sikke tarihinin gelişim seyri, para bilimi boyutuyla açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Ekonomi, Darphane, Nümismatik, Akçe, Medini, Mangır, Pul.

THE ROLE AND IMPORTANCE OF UNIQUE-RARE OTTOMAN COINS IN THE EVOLUTION OF TURKISH HISTORY

ABSTRACT

It is known that the Scythians (Greek and Greek masters) who started using coins from the early ages and later Gokturks cut their own stylistic coins. Coins, which started to experience the peak period with Karahanids and Seljuks, will now make themselves accepted by the citizens with their silver quality, writing styles and the values in circulation, and they will become a symbol of power and power. The Turkish coin history, which gives masterpieces with the Anatolian Seljuks, continued its course of development despite the Mongolian cruelty and economic destruction, and tried to survive in the Beyliks period, and managed to survive the “fear period” by cutting anonymous coins.

With the establishment of the Ottoman Empire, the traces of the ancient Central Asian tradition continued to exist, and the Kayı height stamp and other stamps continued to exist until the principalities were eliminated. Although all the cultural elements related to the old Turkish life are included in the Islamic civilization circle,

* Araştırmamızda yer alan bütün sikkeler, ilk kez bu çalışmada yayınlanmıştır. Daha önce herhangi bir yerde (birkaç örnek hariç) kullanılmamış ve neşredilmemiştir. Makalede yer alan sikkelerin tamamı, koleksiyonerlere ait neşredilmemiş, fels, mangır ve dirhemlerden oluşmaktadır.

** Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, E-Posta: kalkan12@hotmail.com.

they continued to carry out customary law by moving out of the tradition. Arrow shooting cavalry continued to beat human face depictions, horses, ejdarha, lions, wolf, rabbits, pigeons, partridges, peacocks, fish such as fish on dirhams and coins. Sultans who cut coins in dimensions and weights that are suitable for the acceptance of their people, special to their own civilization and the commercial life that adorns it, never fled to show off. In the years when the Ottomans started to be economically battered, large and large sums of money began to be minted. Dinars and dirhams, which are printed with high settings and numbers that will shake the gold and silver reserves in the market, will not revive the market due to the bad economy. The cost of the coins crashed abroad will also bring a burden to the treasury, and printing costs and travel expenses will increase the shaking, except for the metal value. In fact, it is possible to see where the Ottoman economy was heading from the status of the coins, purchasing power, loss of settings, printing quality. By revealing this course to the examples of each period and the sultan, it will be tried to be explained with the numerical dimension of the development of the history of the coins of the Ottoman Empire, which began to break from the Central Asian tradition and the tremors in the economy.

Key Words: Ottoman Empire, Economy, Mint, Numismatic, Akce, Medini, Mangır, Pul.

GİRİŞ

Bizans'ın ağır vergileri ve valilerin adil olmayan yönetim anlayışı sebebiyle, ahalinin ağır şartlar altında çalışmaya zorlanması, lejyonlar için yüksek miktarlarda aynı bedel üzerinden mahsulün toplanması, uzun süren savaşlar döneminde yerli ahalden dahi asker alınarak açığın kapatılmaya çalışılması, Anadolu halkını isyan noktasına getirmiştir. Ağır şartların yanı sıra mezhepsel farklılıklar sebebiyle de Bizans Kilisesi'nin halka baskı uygulaması, durumu içinden çıkılmaz bir noktaya taşımıştır. Uygulanan zulüm sebebiyle Anadolu'dan kaçarak farklı bölgelere giden halk, birçok şehrin terk edilmesine neden olmuştur. Can, mal ve namus garantisinin olmadığı bir bölge hâline dönüşen Anadolu, Bizans'ın askerî, idari ve ticari gücünü kaybetmesi ile birlikte anarşi ülkesine dönüşmeye başlamıştır.

Tuğrul ve Çağrı Beylerin Doğu Anadolu üzerinden düzenledikleri 1015-1018 keşif seferleri ile Bizans tedirgin edilmeye başlanacaktır.¹ Urfalı Mateos'un verdiği bilgiler ışığında Anadolu'da Erzurum üzerinden Van'a kadar ilerleyen birliklerin önünde durabilecek herhangi bir askerî birlik mevcut değildir ve Bizans, Selçuklular karşısında varlık gösterememiştir.² Bölgede keşif hareketlerini tamamlayan askerî birlikler, Anadolu'nun yerleşime uygun bir coğrafi saha olduğuna kanaat getirmiş olmalıdır ki seferler bundan sonra kesintisiz olarak devam edecek ve Anadolu daha sonra fethedilecektir. Anadolu Selçukluları ile birlikte bölgeye gelen Saltuklular, Mengücekler, Danişmendler ve Artuklular farklı şehirleri ele geçirecek ve buralarda yerleşeceklerdir.

Yerli ahaliyle kan bağı kurarak, yerel hâkimlerle ittifak içinde hareket eden askerî-siyasî otorite, Anadolu'nun kültürel açıdan vatan hâline dönüştürülmesinde büyük rol oynayacak, zamanla halk işgalci olarak gördükleri insanlarla birlikte yaşamaya ve ticaret yapmaya başlayacaktır. Yerli ahalden şehirlerdeki cari ticaret usullerini öğrenen Türkler, fiilen bu ticari hayata müdahil olmayacak, yönetimi ellerinde tutuyor olmaları sebebiyle koordinasyon rolünü üstleneceklerdir. Vergilerin düşük oranlarda tutulması, adil yargılama ve dinî hayata mezhepsel müdahalelerde bulunulmaması, kısa süre içinde ticaretin canlanmasını sağlamıştır. Ticaret yollarının güvenliğinin temini ile başka ülkelerden kervanlar gelecek, alışverişte kullanılan sikkelerin metal değerlerinin bu beylikler-devletler tarafından garanti altına alınmasıyla birlikte de kısa bir süre içinde Anadolu'nun eski yaşam şekline yeniden döndüğü görülecektir.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurulmasıyla bazı beyliklere-devletlere ait arazilerin sınırlar içine dâhil edilmesiyle büyüyen topraklar, Kafkaslara, İran'a ve Mezopotamya'ya kadar genişleyecektir. İdari ve askerî düzeni zamanla oturan Selçukluların tesis ettikleri adil düzen ve ticaret ağı, Harzemşahlarla, Kafkas Hanlıkları-Beylikleri, Gürcü ve Ermeni Krallıklarıyla sürdürülecek, canlı ticaret zamanla halkın zenginleşmesine zemin hazırlayacaktır. Anadolu Selçuklu Devleti döneminde zenginleşen halk, sermayeyi mimariye, sanata ve teknolojiye yönlendirecek, zaman içinde şehirler birer kültür ve eğitim merkezi hâline dönüşmeye başlayacaktır. İki yüz otuz üç yıl boyunca Anadolu'da inşa ettiği mimari ve kültürel zenginlik, Moğolların yıkımına uğrayana kadar varlığını koruyacaktır. Moğolların bölgedeki zulüm ve kırgın dönemlerinde tekrar fakirleşen halk, Anadolu'dan kaçmanın yollarını aramaya başlamıştır. Moğol Noyanların zulümleri ve aldıkları ağır vergiler, yerli halka ve Türklere yaşama şansı bırakmamıştır.³

¹ Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, TTK Yayınları, Ankara, 2014, s.8.

² Urfalı Mateos, *Vekayiname, Çev.H. Andreasyan, Urfalı Mateos Vekayi-Namesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, TTK Yayınları, Ankara, 1987, s.48-9

³ A. G. Galstyan, *Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar*, Çev. İ. Kamalov, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2005, s.21.

Zamanla kültürel yönden İslamlaşan Moğolların nüfuzunun bölgede zayıflamaya başlamasıyla birlikte “korku dönemi” sona erecek ve farklı bölgelerde yeni beylikler, boylarının hâkimiyet alanlarını belirleyerek idari bağımsızlıklarını ortaya koyacaklardır. Beylikler arasında yer alan, diğer boylara oranla daha küçük bir sahaya sahip olan Osman Beyliğinin stratejik yaklaşımları ve diğer beylikler ile olan ilişkilerinde sergilediği tutum, kısa süre içinde önemli değişimlerin yaşanmasını sağlayacaktır.⁴ Osmanlı Beyliğinin başında bulunan Osman Bey’in iyi eğitim almış olması, yaptığı evliliğin sosyo-kültürel yönden bu beyliğe nüfuz kazandırması ve bir devlet adamında bulunması gereken liderlik vasıflarının kendisinde bulunması, Osmanlıların kısa sürede bulunduğu bölgenin en önemli askerî gücü hâline getirmiştir.⁵ Diğer beyliklerin askerî gücü yüksek, nüfus potansiyelleri ile mal varlıkları daha iyi olmasına rağmen, öngörü sahibi olmayan beylerin yanlış yönetim anlayışı sebebiyle bu gücü ve zenginliği başarıya dönüştüremedikleri görülecektir. Osmanlıların konuşlandırıldıkları bölgelerin stratejik konumları ve daha sonra geldikleri Söğüt bölgesinin önemi, gelişen olaylarla daha iyi anlaşılacaktır.

Osman Bey’in İlhanlılara tabi hâlde bölgede bir süre varlığını sürdürdüğü ve Kastamonu’ya bağlı olarak Çobanoğullarının riyasetinde hem Bizansla hem de İlhanlılarla mücadeleyi devam ettirdiği görülmüştür. İlk dönemlerde görülen bu siyasî-askerî vassallık şekli devam ettirilecek, daha sonra Moğol nüfuzunun zayıflaması ile bağımsızlık anlamı taşıyan sikke darbına kadar varan gelişmeler yaşanacaktır. İlhanlıların diğer ülkelerdeki askerî seferlerinin öncelikli ve daha önemli olması sebebiyle Anadolu’ya çok fazla zaman ayıramadıkları da görülecektir.

Osman Bey’in toprak bütünlüğünü içine alan bölgelerde Bizans follislerini ve çeşitli beyliklere ait akçe ya da mangırları kullanmış olduğu düşünülmektedir. İlhanlı otoritesinin zayıflaması ile birlikte de adına mangır ya da akçe kestirmesi düşünülen ve imkânlar dâhilinde gerçekleştirilebilmesi mümkün olan bir hareket tarzı şeklinde görülebilir. Gümüş ve bakır madenlerine yakın olan şehirlerde (Bursa ve İpsala) ilk örneklerin bastırılmış olması normaldir. Bölgedeki Rum ustalara ya da Selçuklu geleneğinden süregelen dirhem ya da fels kestirme işinde ehil olan Müslüman ustalara da darp ettirilmiş olması şaşkınlık yaratmamalıdır. Bu tarihlerde diğer beyliklerin kestirdikleri akçe, dirhem ve mangırlar bu geleneğin sürdürüldüğünü göstermektedir. Bilinen ilk örneğin beylik sikkeleri kalitesinde darp edilmesi de bu minvalde değerlendirilmelidir.⁶

Osman Bey’e ait olduğu düşünülen mangırın⁷ dışında son yıllarda iki sikke daha bulunmuştur. Biri akçe-dirhem⁸ diğeri ise mangırdır. Akçe’nin Germiyanogulları Beyliği’ne ait olduğunu örnekleriyle izah eden numismatik otoritelerinden Kamil Eron benzer sikkeleri paylaşmıştır. Diğer sikke de⁹ alan otoriteleri tarafından kabul görmemektedir, Şiraz darplıdır ve ön yüzündeki Osman adı ile arka yüzündeki el sultanü’l adil yazısının yer aldığı örnek tartışmaya açılmıştır.

Osman Bey’e ait olduğu iddia edilen¹⁰ sikkelerin tabii sınıfla kesildiği (www.zeno.ru’da) önemli bir diğer iddia olarak dikkat çekmektedir. Osman Bey adına darp edilen dirhem ya da mangırlar oldukça düşük kalite ve bozuk darp özellikleri taşıırken, devlet kurulu kurulmaz Orhan Bey döneminde kestirilen dirhemler şaşkınlık yaratacak kadar yüksek ayar ve kaliteli darp özelliklerine sahiptir. Bugüne kadar bulunan örnekler, bir iki sikke hariç tamamı 925 ayar gümüş kalitesinde ve şahane kalıp formlarıyla darp edilmiştir. Orhan Bey’in sikkeleri, Anadolu Selçuklu sikkelerindeki o güzel formları ve yüksek ayar metal üzerine şahane kompozisyonla oturtulan farklı yazı hatlarını arattırmayacaktır. Bu kalitede sikke darbını birçok Osmanlı sultanı yakalayamamıştır. Bu konu, para bilimi açısından üzerinde önemle durulması gereken bir noktadır.

۱ لا اله الا الله محمد رسول الله ابوبكر عمر عثمان على السلطان العظام اورخان بن عثمان خلدالله ملكه ضرب عثمان

۲ لا اله الا الله محمد رسول الله ابوبكر عمر عثمان على السلطان العظام اورخان بن عثمان خلدالله ملكه

۳ لا اله الا الله محمد رسول الله اورخان ضرب برسا

۴ مراد بن اورخان خلد ملكه

۵ مراد خان عزنصره رمضان ۷۹۰

۶ مراد

⁴ Uğur Altuğ, *Cihan İmparatorluğunun Kurucusu Osman Beg*, Kronik Kitap, İstanbul, 2020, s.47.

⁵ Heath W. Lowry, *Erken Dönem Osmanlı Devleti'nin Yapısı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Çev. K. Tanrıyar, İstanbul, 2010, s.49.

⁶ Nevyan Mitev, “Early Ottoman Coins (14 th 15 th C.) From the Region of Varna Bugaria”, *Numizmatika, Sfragistika i Epigrafika*, 14, 2081, pp. 189-197.

⁷ <https://www.zeno.ru/showphoto.php?photo=7562>

⁸ <https://www.zeno.ru/showphoto.php?photo=181742>

⁹ <https://www.zeno.ru/showphoto.php?photo=138535>

¹⁰ Atom Damalı, *150 Devlet 1500 Sultan, İslami Sikkeler*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s.242.

TÜRK TARİHİNİN GELİŞİM SEYRİ İÇERİSİNDE UNIQUE-NADİR OSMANLI SİKKELERİNİN YERİ VE ÖNEMİ

Sikke Nu.1:Ç.:14X14 mm, A.:1.103 gr. AE. RRR. Akçe. Sikke Nu.2:Ç.:15.8X15.2 mm, A.:1.111 gr. AR. RRR. Akçe. Sikke Nu.3:Ç.:16.5X15.5 mm, A.:0.767 gr. AE. UQ/RRRRR. Mangır. Sikke Nu.4:Ç.:12.5X11.5 mm, A.:1.174 gr. AR. Akçe. Sikke Nu.5:Ç.:15.5X15.1 mm, A.:2.027 gr. AE. Mangır. Sikke Nu.6: Ç.:15.6X15.5 mm, A.:1.129 gr. AE. R/RR. Mangır. KE:Env.6511/Zeno:5683/KE:Env.5553 /ŞB:Env.1756/Zeno:177838/Zeno:118746

Sikke Nu.1: Ön yüzünde kelime-i tevhid ve Dört Halife'nin adı, el sultanu'l azam Orhan bin Osman halledallahu mülkehu, etrafında duribe Osman yazılıdır.¹¹ Darp yeri ve tarihi bulunmamaktadır.

Sikke Nu.2: Ön yüzünde kelime-i tevhid ve Dört Halife'nin adı, el sultanu'l azam Orhan bin Osman halledallahu mülkehu yazılıdır. Darp yeri ve tarihi bulunmamaktadır.

Sikke Nu.3: Ön tarafında Orhan, üstünde duribe Burusa-Bursa yazısı okunabilmiştir, arka tarafında ise kelime-i tevhid yazılıdır. Bursa'nın yazılışı farklıdır. Ya da aynalı baskı olabilir. Orhan Bey'e ait olduğu bilinen bir iki mangır vardır. İlki, www.zeno.ru'da kayıtlı olan örnektir.¹² İkincisi ise Bursa Müzesi'ne kayıtlıdır ama ulaşılamamıştır. Üçüncü örneğin ise özel bir koleksiyonere ait koleksiyonda yer aldığı ve yayınlanacağı bilgisine ulaşılmıştır.

Sikke Nu.4: Ön yüzünde Murad bin Orhan, arka yüzünde hullide mülkehu yazılıdır. Darp tarihi ve yeri yoktur. A. Damalı tarafından çizgiler arası noktasız tip olarak tanımlanmıştır, bir başka tipi daha vardır.¹³ I. Murad Han (H.763-791/M.1362-1389) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹⁴

Sikke Nu.5: Ön yüzünde Murad Han azze nasruhu, arka yüzünde Ramazan, H.790/M.1388 yazılıdır, darp yeri yoktur.¹⁵ I. Murad Han (H.763-791/M.1362-1389) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹⁶

Sikke Nu.6: Ön tarafında iki paralel çizginin yer aldığı iki harfin bulunduğu yerde stilize olarak Murad ? yazılıdır, arka tarafında sağa doğru hareket eden bir aslan figürü vardır. Bu tespit, alan otoritelerinden Şevkullah Bal'a aittir.

٧ مراد بن اورخان خلد ملکه السلطان العدل خلد ملکه

٨ مراد بن اورخان مراد بن اورخان

١٠ بایزید بن مراد خلد ملکه

١١ بایزید بن مراد خلد ملکه

١٢ لاله الله محمد رسول الله ضرب بروسا دمور خان کورکان محمد بن بایزید خان خلد ملکه

¹¹ Cüneyt Ölçer, *Nakışlı Osmanlı Mangırları*, Yenilik Basımevi, İstanbul, 1975, s. 114.

¹² <https://www.zeno.ru/showphoto.php?photo=124918>

¹³ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.I, İstanbul, 2010, s.143.

¹⁴ İ. Artuk, C. Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, Milli Eğitim Basımevi, C.II, İstanbul 1974, s.457.

¹⁵ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.I, İstanbul, 2010, s.144.

¹⁶ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 73.

Sikke Nu.7:Ç.:20.5X20 mm, A.:3.852 gr. AE. Mangır. Sikke Nu.8:Ç.:13.8X13.5 mm, A.:1.643 gr. AE. Mangır. Sikke Nu.9:Ç.:12.1X12 mm, A.:1.398 gr. AE. RR. Mangır. Sikke Nu.10:Ç.: 17X16.2 mm, A.:3.395 gr. AE. Mangır. Sikke Nu.11: Ç.:13.5X12.5 mm, A.:1.177 gr. AR. Akçe. Sikke Nu.12: Ç.:18.9X15 mm, A.:1.061 gr. AE. RRR. Mangır. ŞB:Env.1346/Zeno:100696/NK:M.66/KE:Env.1556/NK:M.68-9/NK:M.71/KE:Env.1562/Zeno:134479/88868/Zeno:103524/Zeno:41677

*Sikke Nu.7:*Ön yüzünde Murad bin Orhan halledallahu mülkehu, arka yüzünde el sultan el adil halledallahu mülkehu yazılıdır. I. Murad dönemine ait mangırdır.¹⁷ I. Murad Han, H.763-791/ M.1362-1389 yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.8:*Ön yüzünde Murad bin Orhan, arka yüzünde Murad bin Orhan yazılıdır. I. Murad dönemine ait mangırdır.¹⁸ I. Murad Han, H.763-791/M.1362-1389 yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.9:*Sultan Murat dönemine ait olan motifli mangırlar olarak bilinirler, Üstad Necdet Kabaklarlı'nın çalışmalarında sınıflandırılmıştır. Farklı bir kalıptır. I. Murad Han, H.763-791/ M.1362-1389 yılları arasında hüküm sürmüştür.¹⁹

*Sikke Nu.10:*Ön yüzünde Bayezid bin Murad, arka yüzünde hullide mülkehu yazılıdır. Darp yeri ve tarihi yoktur.²⁰ H.805/M.1402 tarihli olanları mevcuttur. I. Bayezid (H.791-805/M.1389-1402) yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.11:*Ön yüzünde Bayezid bin Murad, arka yüzünde hullide mülkehu H.792/M.1389-90 yazılıdır. A. Damalı tarafından darp tarihinin sağında üç noktalı tip olarak tanımlanmıştır ve bu tarihe ait sikkenin on beş çeşidi tespit edilmiştir.²¹ I. Bayezid-Yıldırım Bayezid (H.791-805/M.1389-1402) yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.12:*Ön yüzünde la ilaha illallah Muhammed Resulallah, Bursa H.806/M.1403-4, arka yüzünde Timur Han Küregen Mehmed bin Bayezid Han hullide mülkehu yazılıdır. Çelebi Mehmet'in Emir Timur adına darp ettirdiği sikkedir. Sikkenin arka tarafında 6 rakamı görülmektedir. Bu sikkelerin gümüşleri bol miktarda mevcuttur ama bakırları yok denilecek kadar azdır. Mehmed Çelebi'nin hâkimiyet dönemi H.805-816/M.1402/3-1413/4 yılları arasındadır.²²

I. Murat döneminde de darp edilen yüksek ayarlı gümüş sikkeler mevcuttur. Fakat Yıldırım Bayezid döneminde darp ettirilen kaliteli sikkelerin yanı sıra Ankara Savaşı'nda alınan yenilgiden sonra mali ve idari çöküş sebebiyle düşük ayarlı dirhemler ve kötü kalıplı mangırlar kesilmiştir. Her ne kadar Fetret Devri'nde bir toparlanma yavaş yavaş sağlanmış olsa da Sultan Orhan dönemine ait darp kalitesi yakalanamamıştır. Fetret Devri'nin uzun sürmesinin yıkıcı sonuçlar doğurduğu, ticari hayatta ekonomik açıdan toparlanma sürecinin sikke darbına da metal ayarı ve darp kalitesi açısından olumsuz yansımaları neden olduğu anlaşılacaktır.

۱۳ محمد بن بایزید خلد ملکه سنه ۸۱۲

۱۴ السلطان الملك الاعظم محمد بن بایزید خلد ملکه و دولته سنه ۸۱۳

۱۵ امیر سلیمان بن بایزید ابوبکر عمر عثمان علی خلد ملکه ۸۰۶

۱۶ محمد بن بایزید خلد ملکه سنه ۸۱۲

۱۷ محمد بن بایزید خلد ملکه سنه ۸۱۲

۱۸ سلطان محمد بن بایزید خلد ملکه

¹⁷ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.66.

¹⁸ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.68, 69.

¹⁹ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 71.

²⁰ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.80.

²¹ Ş. Şentürk, B. Johnson, *Yapı Kredi Sikke Koleksiyonu Sergileri, Osmanlı İmparatorluğunun Doğu Dönemi*, Tayf Ofset, C.IV, İstanbul, 1995, s.23; Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.1, İstanbul, 2010, s.155.

²² Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.93.

TÜRK TARİHİNİN GELİŞİM SEYRİ İÇERİSİNDE UNIQUE-NADİR OSMANLI SİKKELERİNİN YERİ VE ÖNEMİ

Sikke Nu.13:Ç.:14X12.5 mm, A.:1.158 gr. AE. Mangır. Sikke Nu.14:Ç.:17X14.5 mm, A.:2.526 gr. AE. Mangır. Sikke Nu.15:Ç.:17X15.5 mm, A.:2.974 gr. AE. Mangır. Sikke Nu.16:Ç.:15.5X13.5 mm, A.:0.962 gr. AE. R. Mangır. Sikke Nu.17:Ç.:15X13.5 mm, A.:0.791 gr. AE. R. Mangır. Sikke Nu.18:Ç.:15.1X15 mm, A.:1.706 gr. AE. R. Mangır. KE:Env.6018/Zeno:103295/ŞB:Env.31/Zeno:222026/142738 ŞB:Env.1785/KE:Env.1566/KE:Env.6018/Zeno:103295/KE:Env.1582/Zeno:221025/NK:M.95/NK:M.93/Zeno:?

*Sikke Nu.13:*Ön yüzünde Mehmed bin Bayezid, arka yüzünde hullide mülkehu yazılıdır, darp yeri yoktur ve darp tarihi H.812/M.1409-1410 yılıdır. Mehmed Çelebi'nin hâkimiyet dönemi H.805-816/M.1402/3-1413/4 yılları arasındadır.

*Sikke Nu.14:*Ön tarafında el sultan el melikü'l azam Mehmed, arka tarafında ise hullide mülkehu ve devletehu H.813/M.1410-1 tarihi yazılıdır. Mehmed Çelebi dönemine ait olan H.813/M.1410-1 tarihli darp yeri bulunmayan (diğer örneklerinde de yoktur) mangırdır.²³

*Sikke Nu.15:*Ön yüzünde Emir Süleyman'a (Emir Süleyman bin Bayezid) ait olan bir tuğra, arka yüzünde halledallahu mülkehu H.806/ M.1403-4 tarihi ve Dört Halife'nin adı yazılıdır. Emir Süleyman, (H.805-813/ M.1402-1413) yılları arasında hüküm sürmüştür.²⁴

*Sikke Nu.16:*Ön yüzünde Mehmed bin Bayezid, arka yüzünde hullide mülkehu yazılıdır, darp yeri yoktur ve darp tarihi H.812/M.1409-1410 yılıdır.²⁵ Mehmed Çelebi'nin hâkimiyet dönemi H.805-816/M.1402/3-1413/4 yılları arasındadır.

*Sikke Nu.17:*Ön tarafında Mehmed Çelebi, arka tarafında hullide mülkehu yazılıdır ve H.812-3/M.1409-1410 tarihli bir mangırdır.²⁶ Mehmed Çelebi'nin hâkimiyet dönemi H.805-816/M.1402/3-1413/4 yılları arasındadır.

*Sikke Nu.18:*Mehmet Çelebi'ye'e ait olan mangır, ön yüzünde tuğra taşır,²⁷ üzerinde Mehmed bin Bayezid yazılıdır, arka yüzünde ise hullide mülkehu duribe Brusa (Bursa) yer alır, darp tarihi belli değildir.²⁸ Mehmed Çelebi'nin hâkimiyet dönemi H.805-816/M.1402/3-1413/4 yılları arasındadır.

Fetret Devri'nin sona ermesiyle birlikte toparlanan siyasî ve sosyal yapı, ekonomiye yönelecek ve kuruluş yıllarında olduğu gibi toplumun her kesimini içine alan yeni düzenlemeler başlayacaktır. İlk olarak mali idarede sikke darbı meselesine merkezî bir çözüm getirilecek, darphaneler Bursa dışında da (İpsala) inşa edilecektir. Merkeze yakın olan diğer illerde iç kale ya da şehrin güvenilir yerlerinde muhafazası kolay olan kamu binalarında *defterdarların* riyasetinde *takrir emirlerinin* olurlarıyla bölgenin özellikleri ve örfi hukuklarına göre hazırlanmış olan fermanlardaki şartlar yerine getirilerek sikke darbı yapılacaktır. Devletin gelir elde ettiği *mukataalarda* diğer gelir kalemleriyle birlikte (muhtelif vergiler, tarım alanlarından gelen gelir, ticaretten alınan vergiler vd.) sikke gelirleri de *hazine-i amire* içine dâhil edilirdi. Gelir getiren her iş ya devletin atadığı memurlara (*eminler*) ya *iltizam usulü*yle ücret karşılığı ya da götürü usulü güvenilir olan belirli şahıslara verilir.²⁹ Onlarda bu işi yapar ve kendilerine uygun görülen miktarı aldıktan sonra geriye kalan meblağı hazineye devrederlerdi. Bu eminlere *amil* de denirdi. Osmanlı Devleti, üçlü saç ayağı sisteminde olduğu gibi (İslam devletlerinde ikta sisteminden gelen gelenekle) otokontrolü sağlamak için bir amiri diğer amire denetleterek, yolsuzlukların önüne geçmeye çalışmıştır. Bazen üç amir de birbiriyle anlaşınca (vali, kadı, bir süre adı kullanılan berid-istihbarat sorumlusu ya da sancak-eyalet beyi) eyaletteki mali ve idari düzeni kontrol etmek imkânsız hâle gelecek, halk ağır vergiler ve zulüm altında inleyecektir. Nadiren görülen bir durum olsa da Osmanlı bu tür durumları göz önünde tutmuş ve o eyalette esnaf (*ahiler*) arasında muhakkak merkeze bağlı bir istihbaratçı istihdam etmiştir. Mali sistemde de *eminleri mültezimlere* denetleterek ya da *kadıyı* devreye sokarak sistemi kontrol altında tutma arayışına yönelmiştir.³⁰

١٩ لاله الاالله محمد رسول الله ابوبكر عمر عثمان على امير اعظم تمور كوركان خلد ملكه ضرب انكوريه

٢٠ لاله الاالله محمد رسول الله ابوبكر عمر عثمان على امير اعظم تمور كوركان خلد ملكه ضرب انكوريه

²³ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.96.

²⁴ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.88.

²⁵ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.96.

²⁶ Halil Edhem, *Meskükâtı Osmaniye*, Mahmud Bey Matbaası, C.I, Kostantiniye, 1334, S.42.

²⁷ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.I, İstanbul, 2010, s.192.

²⁸ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.93.

²⁹ Ayrıntılı bilgi için bakınız Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, İstanbul, 1998, s.2.

³⁰ Halil Sahillioğlu, "Darphane", *Anadolu'da Paranın Tarihi*, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları, Ed. B. Arı, Ankara, 2011, s.214-221

- ۲۱ لاله الاالله محمد رسول الله ابوبكر عمر عثمان على امير اعظم تمور كوركمان خلد ملكه ضرب انكوريه
 ۲۲ سلطان بن سلطان محمد بن بايزيد خان ضرب بلد ۸۱۶
 ۲۳ محمد بن بايزيد خان عز نصره خلد ملكه ضرب اماسيه ۸۲۲
 ۲۴ سلطان بن سلطان محمد بن بايزيد خان ضرب بروسا ۸۲۲

Sikke Nu.19:Ç.:28.5X28 mm, A.:1.675 gr. AR. R. Akçe. Sikke Nu.20:Ç.:17.5X16.5 mm, A.:1.658 gr. AR. R. Akçe. Sikke Nu.21:Ç.:16.5X15 mm, A.:1.964 gr. AR. RR. Akçe. Sikke Nu.22:Ç.:10X9.5 mm, A.:1.044 gr. AR. Akçe. Sikke Nu.23:Ç.:12X11 mm, A.:1.046 gr. AR. Akçe. Sikke Nu.24:Ç.:11X10.5 mm, A.:1.109 gr. AR. Akçe. Zeno:9549/KE:Env.4452/Zeno:9549/KE:Env.5404/Zeno:9549 KE:Env.2420/Zeno:56785/Zeno:9566/KE:Env.5635 /KE:Env.3163/ŞB:Env.1430

*Sikke Nu.19:*Ön yüzünde la ilahe illallah Muhammed resulallah, Dört Halifenin adı, arka yüzünde Emir-i azam Temür (Timur) Küregen halledallahu mülkehu duribe Engüriye (Ankara) yazılıdır. Darp tarihi mevcut değildir. I. Mehmed, H.816-824/M.1413-1421 tarihleri arasında hüküm sürmüştür.³¹

*Sikke Nu.20:*Ön yüzünde la ilahe illallah Muhammed resulallah, Dört Halifenin adı, arka yüzünde Emir-i azam Temür (Timur) Küregen halledallahu mülkehu duribe Engüriye (Ankara) yazılıdır. Darp tarihi mevcut değildir. I. Mehmed, H.816-824/M.1413-1421 tarihleri arasında hüküm sürmüştür.³²

*Sikke Nu.21:*Ön yüzünde la ilahe illallah Muhammed resulallah, Dört Halifenin adı, arka yüzünde Emir-i azam Temür (Timur) Küregen halledallahu mülkehu duribe Ankara yazılıdır. I. Mehmed, H.816-824/M.1413-1421 tarihleri arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.22:*Ön yüzünde Sultan bin el sultan Mehmed bin Bayezid, arka yüzünde duribe Beled, H.816/M.1413-4 hullide mülkehu yazılıdır. I. Mehmed, H.816-824/M.1413-1421 tarihleri arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.23:*Ön yüzünde Mehmed bin Bayezid azze nasruhu, arka yüzünde hullide mülkehu duribe Amasya, H.822/M.1419-20 tarihi yazılıdır. I. Mehmed, H.816-824/M.1413-1421 tarihleri arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.24:*Ön yüzünde Mehmed bin Bayezid azze nasruhu, arka yüzünde hullide mülkehu duribe Bursa, H.822/M.1419-20 tarihi yazılıdır. I. Mehmed, H.816-824/M.1413-1421 tarihleri arasında hüküm sürmüştür.

- ۲۵ مراد بن محمد خلد ملكه ضرب بروسا ۸۲۴
 ۲۷ مراد بن محمد خلد ملكه ضرب بروسا ۸۲۵
 ۲۸ مراد بن محمد خان خلد ملكه ضرب ايتلق
 ۲۹ مراد بن محمد خان ۸۴۸ خلد ملكه ضرب تيره
 ۳۰ مراد بن محمد خان

³¹ Ruy Gonzalez De Clavijo, *Anadolu, Orta Asya ve Timur*, Ses Yayınları, Çev. Ö. R. Doğrul, Sad. K. Doruk, İstanbul, 1993, s. 95.

³² Şerefüddin Ali Yezidi, *Emir Timur (Zafername)*, Selenge Yayınları, Çev. A. Batur, İstanbul, 2013, s.388.

TÜRK TARİHİNİN GELİŞİM SEYRİ İÇERİSİNDE UNIQUE-NADİR OSMANLI SİKKELERİNİN YERİ VE ÖNEMİ

Sikke Nu.25:Ç.:11.5X11 mm, A.:1.067 gr. AR. RR. Akçe. Sikke Nu.26:Ç.:14.8 mm, A.:2.825 gr. AE. RRRR. Mangır. Sikke Nu.27:Ç.:28.2X15 mm, A.:3.399 gr. AE. Mangır. Sikke Nu.28:Ç.:12X11.1 mm, A.:1.090 gr. AR. Akçe. Sikke Nu.29:Ç.:14X12.5 mm, A.:1.922 gr. AE. Mangır. Sikke Nu.30:Ç.:14.5X14.4 mm, A.:2.124 gr. AE. Mangır. ŞB:Env.449/KE:Env.4689/Zeno:228023/NK:M.120/ŞB:Env.12/Zeno:114195/EO:Env.854/KE:Env.1653/EO:Env.622/Zeno:206222/EO:Env.937/Zeno:97315 KE:Env.4867/NK:M.132
Sikke Nu.25:Ön yüzünde Murad bin Mehmed Han, arka yüzünde duribe Bursa, hullide mülkehu, ortada H.824/M.1421-2 tarihi yazılıdır. II. Murad, H.824-848/850-855/M.1421-1444/1446-1451 yılları arasında hüküm sürmüştür. İki kez tahta çıkmıştır.

Sikke Nu.26:Ön tarafında tuğ şekli vardır, diğer tarafında ise otağ formunun ortasında dört nokta görülmektedir. II. Murad (H.824-848/M.1421-1444) yılları arasında hüküm sürmüştür. İki kez tahta çıkmıştır, ona ait bir mangır olabilir. II. Bayezid döneminde darp edilen sikkelere de ağırlık ve çap olarak benzemektedir.

Sikke Nu.27:Ön yüzünde tuğra (Murad bin Mehmed), arka yüzünde hullide mülkehu duribe Bursa, H.825/M.1421-2 tarihi yazılıdır. II. Murad (H.824-848/850-855/M.1421-1444/1446-1451) yılları arasında hüküm sürmüştür. İki kez tahta çıkmıştır.

Sikke Nu.28:Ön yüzünde Murad bin Mehmed Han hullide mülkehu, arka yüzünde duribe Ayasuluk-Hamele usrel bab yazılıdır, H.827/M.1423-4 tarihli dir.³³ II. Murad (H.824-848/850-855/M.1421-1444/1446-1451) yılları arasında hüküm sürmüştür.³⁴ İki kez tahta çıkmıştır.³⁵

Sikke Nu.29:Ön yüzünde Murad bin Mehmed Han, H.848/M.1444-5 ? azze nasara sene, arka yüzünde hullide mülkehu duribe Tire yazılıdır. II. Murad (H.824-848/850-855/M.1421-1444/1446-1451) yılları arasında hüküm sürmüştür. İki kez tahta çıkmıştır ve ikinci döneme ait mangırdır.³⁶

Sikke Nu.30:Ön yüzünde tuğranın üzerinde Murad bin Mehmed Han yazılıdır, arka yüzünde saadet düğümü bulunan mangırın darp yeri yoktur.³⁷ II. Murad (H.824-848/850-855/M.1421-1444/ 1446-1451) yılları arasında hüküm sürmüştür.³⁸ İki kez tahta çıkmıştır.³⁹

II. Murad dönemi sikkeleri, ekonomide bir toparlanma yaşandığını gösteriyor olsa da Orhan Bey dönemi ile karşılaştırıldığında mevcut zenginliğin istenilen ölçüde yakalanamadığını ortaya koyar. Bu dönemde askerî hareketliliğin fazla olması, hazineden yapılan harcamaların ağır yük teşkil etmesi, askerlere ödenen maaşlar ve deniz ticaretinin mevcut ticari hareketliliği vurması sebebiyle sıkıntılı bir dönem yaşanacaktır. Osmanlı sikkelerinde Fetret Devri'nden itibaren görülmeye başlayan tuğra uygulaması artık sikkelerin ön yüzünde stilize edilmiş şekilde genelde tercih edilecek, diğer yüze darp tarihi yeri ve belirli kalıp cümleler eklenecektir.

۳۱ محمد بن مراد خان خلد ملکه ۸۵۵ ضرب اما سیه

۳۲ محمد بن مراد خان خلد ملکه ۸۵۵ ضرب برسا

۳۳ محمد بن مراد خان عزنصره ۸۵۵ سنه خلد ملکه ضرب ادرنه

۳۴ محمد بن مراد خان عزنصره ۸۵۵ سنه خلد ملکه ضرب سرز

۳۵ محمد بن مراد خان عزنصره ۸۶۵ خلد ملکه ضرب اما سیه

۳۶ محمد بن مراد خان عزنصره ۸۷۵ خلد ملکه ضرب نوار

³³ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.I, İstanbul, 2010, s.244.

³⁴ Halil Edhem, *Meskükâtı Osmaniye*, Mahmud Bey Matbaası, C.I, Kostantiniye, 1334, S.53.

³⁵ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.115.

³⁶ Necdet Kabaklarlı, *Mangır, Tire'de Darpedilen Osmanlı Bakır Paraları*, Tire Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2007, s.42.

³⁷ İ. Artuk, C. Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, Milli Eğitim Basımevi, C.II, İstanbul 1974, s.466.

³⁸ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.132.

³⁹ Halil Edhem, *Meskükâtı Osmaniye*, Mahmud Bey Matbaası, C.I, Kostantiniye, 1334, S.67.

Sikke Nu.31:Ç.:11X11 mm, A.:0.937 gr. AR. R. Akçe. Sikke Nu.32:Ç.:0.9X0.9 mm, A.:1.016 gr. AR. Akçe.
Sikke Nu.33:Ç.:11X10.5 mm, A.:0.980 gr. AR. Akçe. Sikke Nu.34:Ç.:11.5X10.5 mm, A.:0.909 gr. AR. Akçe.
Sikke Nu.35:Ç.:10.5X0.90 mm, A.:0.882 gr. AR. Akçe. Sikke Nu.36:Ç.:10 mm, A.:0.906 gr. AR. Akçe.
Zeno:8028/ KE:Env.1647/ŞB.Env.1275/Zeno:100911/Zeno:160682/ŞB.Env.534
ŞB:Env.536/KE:Env.1667/EO:Env.636/Zeno:8032.

Sikke Nu.31: Ön yüzünde Mehmed bin Murad Han, arka yüzünde hullide mülkehu duribe Amasya, H.848/M.1444-5 tarihi yazılıdır.⁴⁰ II. Mehmed, H.848-850/M.1444-1446/H.855-886/M.1541-1481 tarihleri arasında hüküm sürmüştür ve iki kez tahta çıkmıştır.

Sikke Nu.32: Ön yüzünde Mehmed bin Murad, arka yüzünde hullide mülkehu duribe Bursa yazılıdır ve H.848/M.1444-5 tarihlidir. II. Mehmed, H.848-850/M.1444-1446/H.855-886/M.1541-1481 tarihleri arasında hüküm sürmüştür ve iki kez tahta çıkmıştır.

Sikke Nu.33: Ön yüzünde Mehmed bin Murad Han azze nasara sene H.855/M.1451-2, arka yüzünde hullide mülkehu duribe Edirne yazılıdır.⁴¹ II. Mehmed, H.848-850/M.1444-1446/H.855-886/ M.1541-1481 tarihleri arasında hüküm sürmüştür ve iki kez tahta çıkmıştır.

Sikke Nu.34: Ön yüzünde Mehmed bin Murad Han azze nasara sene H.855/M.1451-2, arka yüzünde hullide mülkehu duribe Edirne yazılıdır.⁴² II. Mehmed (H.848-850/M.1444-1446/H.855-886/M.1541-1481) tarihleri arasında hüküm sürmüştür ve iki kez tahta çıkmıştır.

Sikke Nu.35: Ön tarafında Mehmed bin Murad Han azze nasara H.865/ M.1460-1, arka tarafında hullide mülkehu duribe Amasya yazılıdır.⁴³ Fatih Sultan Mehmed-II. Mehmed (H.848-850/ M.1444-1446/H.855-886/M.1541-1481) tarihleri arasında hüküm sürmüştür ve iki kez tahta çıkmıştır.

Sikke Nu.36: Ön yüzünde Mehmed bin Murad Han azze nasara H.875/M.1470-1, arka yüzünde hullide mülkehu duribe Novar yazılıdır.⁴⁴ Fatih Sultan Mehmed-II. Mehmed (H.848-850/ M.1444-1446/H.855-886/M.1541-1481) tarihleri arasında hüküm sürmüştür ve iki kez tahta çıkmıştır.⁴⁵

۳۷ محمد بن مراد خان خلد ملکه ضرب بولی

۳۸ محمد بن مراد خان عز نصره ضرب برسا ۸۶۱

۳۹ خلد ملکه ضرب تیره

۴۰ ضرب تیره خلد ملکه

۴۱ محمد بن مراد خان عز نصره خلد ملکه ضرب تیره

۴۲ محمد بن مراد خان عز نصره خلد ملکه ضرب تیره

۴۳ خلد ملکه محمد ابن مراد خان ضرب ایتلق

۴۴ عز نصره ضرب تیره

۴۵ محمد ابن مراد ضرب اماسیه

⁴⁰ Halil Edhem, *Meskûkâtı Osmaniye*, Mahmud Bey Matbaası, C.I, Kostantiniye, 1334, S.71.

⁴¹ Halil Edhem, *Meskûkâtı Osmaniye*, Mahmud Bey Matbaası, C.I, Kostantiniye, 1334, S.88.

⁴² Halil Edhem, *Meskûkâtı Osmaniye*, Mahmud Bey Matbaası, C.I, Kostantiniye, 1334, S.88.

⁴³ Halil Edhem, *Meskûkâtı Osmaniye*, Mahmud Bey Matbaası, C.I, Kostantiniye, 1334, S.96.

⁴⁴ Halil Edhem, *Meskûkâtı Osmaniye*, Mahmud Bey Matbaası, C.I, Kostantiniye, 1334, S.131.

⁴⁵ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.I, İstanbul, 2010, s.301.

TÜRK TARİHİNİN GELİŞİM SEYRİ İÇERİSİNDE UNIQUE-NADİR OSMANLI SİKKELERİNİN YERİ VE ÖNEMİ

Sikke Nu.37:Ç.:11.1X11 mm, A.:1.400 gr. AE. RRR. Mangır. Sikke Nu.38:Ç.:13.2X12.5 mm, A.:1.368 gr. AE. Mangır. Sikke Nu.39:Ç.:16.5X15 mm, A.:3.100 gr. AE. Mangır. Sikke Nu.40:Ç.:12.5X11.5 mm, A.:1.251 gr. AE. Mangır. Sikke Nu.41:Ç.:14X13 mm, A.:2.015 gr. AE. Mangır. Sikke Nu.42:Ç.:16X15.9 mm, A.:3.012 gr. AE. Mangır. Sikke Nu.43:Ç.:12.5X12.3 mm, A.:1.214 gr. AE. R. Mangır. Sikke Nu.44:Ç.:16.8X14 mm, A.:2.823 gr. AE. RR. Mangır. Sikke Nu.45:Ç.:14X13 mm, A.:1.904 gr. AE. RR. Mangır. Zeno:229439/KE:Env.5722/NK:M.157/Zeno:41572/76769/ŞB:Env.543/NK:M.159/KE:Env.2353/NK:TM.78/ŞB:Env.1465/KEK:Env.3919/Zeno:103646/EO:Env.940/Zeno:206229 Zeno:123134/43487/ŞB:Env.1982/NK:M.154-5/NK:TM.117/KE:Env.5239/ AP/NK:M.148/Zeno:123076/ Sikke Nu.37:Ön yüzünde Mehmed bin Murad Han, arka yüzünde hullide mülkehu duribe Bolu yazılıdır. Fatih Sultan Mehmed, H.848-850/M.1444-1446/H.855-886/M.1541-1481 tarihleri arasında hüküm sürmüştür ve iki kez tahta çıkmıştır.⁴⁶

*Sikke Nu.38:*Ön yüzünde Mehmed bin Murad Han, arka yüzünde hullide mülkehu duribe Bursa, H.861/M.1456-7 tarihi yazılıdır.⁴⁷ Fatih Sultan Mehmed-II. Mehmed, H.848-850/M.1444-1446/H.855-886/M.1541-1481 tarihleri arasında hüküm sürmüştür ve iki kez tahta çıkmıştır.⁴⁸

*Sikke Nu.39:*Ön yüzünde üç yıldız, arka yüzünde hullide mülkehu duribe Tire yazılıdır. Fatih Sultan Mehmed-II. Mehmed, H.848-850/ M.1444-1446/H.855-886/M.1541-1481 tarihleri arasında hüküm sürmüştür ve iki kez tahta çıkmıştır.

*Sikke Nu.40:*Ön tarafında geometrik süsleme (karşılıklı saadet düğümleri) duribe Tire, arka tarafında ise iki saadet düğümü arasında hullide mülkehu yazılıdır.⁴⁹ Darp yeri ve tarihi yoktur. II. Mehmed (H.848-850/M.1444-1446/H.855-886/M.1541-1481) tarihleri arasında hüküm sürmüştür ve iki kez tahta çıkmıştır.

*Sikke Nu.41:*Ön yüzünde Mehmed bin Murad Han, arka yüzünde hullide mülkehu duribe Tire yazılıdır ve darp tarihi yoktur.⁵⁰ II. Mehmed (H.848-850/M.1444-1446/H.855-886/M.1541-1481) tarihleri arasında hüküm sürmüştür ve iki kez tahta çıkmıştır.⁵¹

*Sikke Nu.42:*Ön yüzünde Mehmed bin Murad Han azze nasruhu, arka yüzünde hullide mülkehu duribe Tire yazılıdır, darp tarihi yoktur.⁵² II. Mehmed (H.848-850/M.1444-1446/H.855-886/ M.1541-1481) tarihleri arasında hüküm sürmüştür ve iki kez tahta çıkmıştır.⁵³

*Sikke Nu.43:*Ön yüzünde ejdarha figürü sağa doğru üstte H.852/M.1448-9 tarihi, arka yüzünde hullide mülkehu Mehmed ibn Murad Han yazılıdır. Diğer örneklerden hareketle Ayasuluk darplı olduğu bilinmektedir. Fatih Sultan Mehmed, H.848-850/M.1444-1446/H.855-886/M.1541-1481 tarihleri arasında hüküm sürmüştür ve iki kez tahta çıkmıştır.⁵⁴

*Sikke Nu.44:*Ön yüzünde ejderha portresi sağa doğru, arka yüzünde azze nasruhu duribe Tire yazılıdır, tarihi bulunmamaktadır. Diğer ejder-dragon sikkeleri, II. Mehmed-Fatih Sultan Mehmed dönemine tarihlenirken, bu sikke Üstad Kabaklarlı tarafından II. Bayezid sikkeleri arasına dâhil edilmiştir.

*Sikke Nu.45:*Ön tarafında aslan tasviri duribe Amasya, arka tarafında hullide Mehmed ibn Murad Han azze nasara yazılıdır.⁵⁵ II. Mehmed, H.848-850/M.1444-1446/H.855-886/M.1541-1481 tarihleri arasında hüküm sürmüştür ve iki kez tahta çıkmıştır.

⁴⁶ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.157.

⁴⁷ Halil Edhem, *Meskükâtü Osmaniye*, Mahmud Bey Matbaası, C.I, Kostantiniye, 1334, S.107.

⁴⁸ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.159.

⁴⁹ Necdet Kabaklarlı, *Mangır, Tire'de Darpedilen Osmanlı Bakır Paraları*, Tire Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2007, s.72.

⁵⁰ Halil Edhem, *Meskükâtü Osmaniye*, Mahmud Bey Matbaası, C.I, Kostantiniye, 1334, S.123.

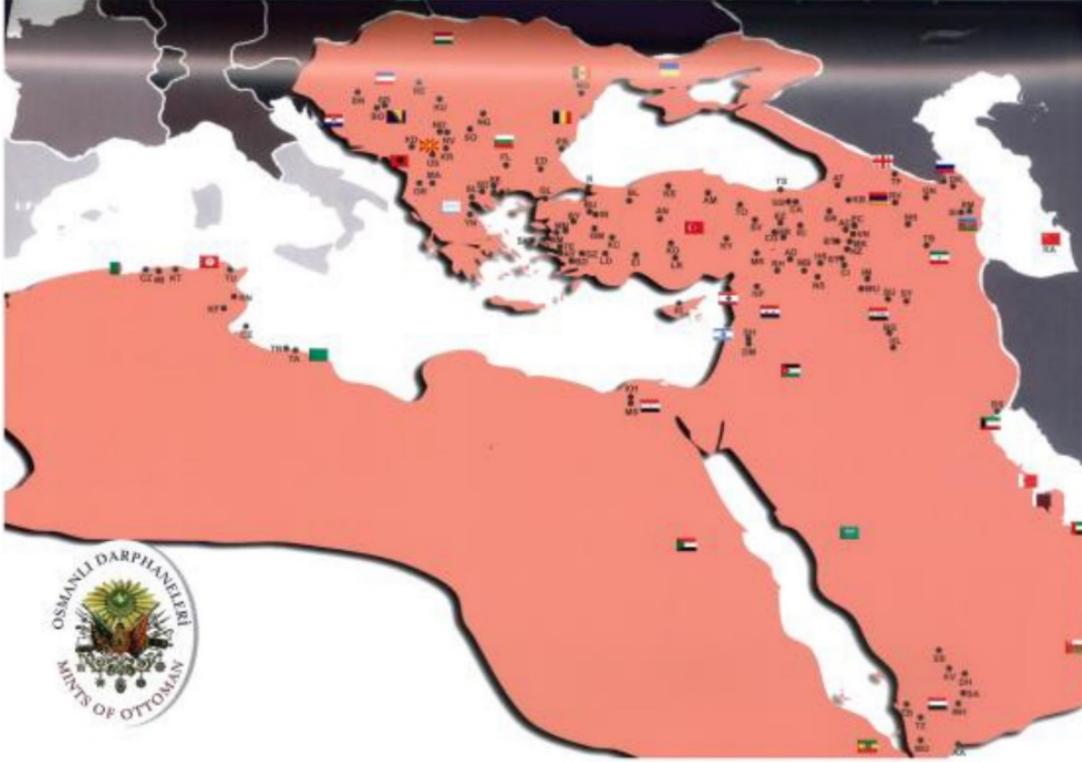
⁵¹ Necdet Kabaklarlı, *Mangır, Tire'de Darpedilen Osmanlı Bakır Paraları*, Tire Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2007, s.75.

⁵² Halil Edhem, *Meskükâtü Osmaniye*, Mahmud Bey Matbaası, C.I, Kostantiniye, 1334, S.120.

⁵³ Necdet Kabaklarlı, *Mangır, Tire'de Darpedilen Osmanlı Bakır Paraları*, Tire Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2007, s.58.

⁵⁴ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.154-5.

⁵⁵ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.166, 148.

Resim 1. Atom Damalı tarafından hazırlanan darphane yerlerini gösterir detaylı harita.⁵⁶

DARPHANE KODLARI / MINT CODES

AA	ADEN	EI	EĞİRDİR	KN	KAYREVAN	SA	SAN'A
AC	ADILCEVAZ	ER	ERZURUM	KO	KONYA	SB	SAT'DA
AD	AMİD	EZ	ERZİNCAN	KR	KRATOVA	SD	SİDREKAPSI
AD	KARAAMİD	FL	FİLİBE	KS	KASTAMONU	SE	SEREZ
AM	AMASYA	GL	GELİBOLU	KT	KOSTANTİNE	SH	ŞAM
AN	ANKARA	GM	GERMİYAN	KU	KOÇANIYE	SI	ŞİRVAN
AN	ENGÜRİYE	GN	GENCE	KV	KEVKEBAN	SK	SAKIZ
AT	ARDANUC	GS	GÜMÜŞHANE	KY	KAYSERİ	SL	SELANK
AY	AYASLUK	GZ	GÜZELHISAR	LD	LADIK	SM	ŞAMAHİ
BD	BALAD	HL	HİLLE	LR	LARENDE	SO	SOFYA
BE	BELGRAD	HP	HALEB	MA	MANASTIR	SR	SREBRENIÇE
BG	BAĞDAD	HR	HARPUT	MB	MARDİN	ST	SİRT
BL	BOLU	HS	HASANKEYF	MD	MODAVA	SU	SULTANIYE
BM	BERGAMA	HS	HİSN	MH	MALHAZ	SV	SİVAS
BN	BANALLUKA	HS	HİSNKEYF	MI	MİDYE	SY	SÜLEYMANIYE
BY	BALYA	HZ	HIZAN	MK	MİKÖS	SZ	SİROZ
BS	BASRA	İM	İMADİYE	MN	MANİSA	TA	TACURA
BT	BITLİS	İN	İNEGÖL	MO	MUHA	TB	TEBRİZ
BU	BURSA	İZ	İZMİR	MR	MARAŞ	TE	TİRE
BO	BOSNA	K	İSLAMBOL	MS	MİSİR	TF	TİFLİS
BO	SARAY	K	DARE'L-SALTANATE'L-ALİYE	MU	MUSUL	TL	TİLİMSAN
CA	CANCA	K	DARE'L-HİLAFETE'S-SENİYYE	NG	NİĞBOLU	TR	TRABLUS
CE	CERBE	K	DARE'L-HİLAFETE'L-ALİYE	NH	NAHİCİVAN	TR	TRABLUSGARP
CI	CEZİRE	K	KOSTANTİNE	NO	NOVAR	TS	TRABZON
CG	ÇEMİŞGEZEK	KA	KAŞGAR	NS	NUSAYBİN	TT	TOKAT
CZ	CEZAYİR	KB	KARS	NV	NOVABERDE	TU	TUNUS
CZ	CEZAYİR-I GARP	KC	KARAHİSAR	OH	ORDUJU HÜMAYUN	TZ	TAİZZ
DK	DEMİRKAPI	KD	KOSOVA	OR	OHİRİ	US	ÜSKÜB
DH	DHI MARMAR	KF	KAFSA	PR	PREVADI	VN	VAN
DM	DİMİŞK	KG	KİĞİ	RH	RUHA	YN	YENİŞEHİR
EC	ERCİS	KH	KAHİRE	RV	REVAN	ZB	ZEBİD
ED	EDİRNE	KI	KIBRIS				

Resim 2. Atom Damalı tarafından hazırlanan darphane yerlerini gösterir kısaltmalar.⁵⁷

Osmanlı Devleti, merkezî sistemi esas almış olduğu için darphane işlerini de bir düzene oturtmuş, kontrolü tamamen elinde tutarak, sikke darbını önemli bir kazanç alanı hâline getirmiştir. Bu gelir miktarı, gümüş bedeli üzerinden hesaplandığında oldukça yüksek oranlara varıldığı görülecektir. Fatih Sultan Mehmet döneminde 1479 yılından itibaren altın paralar basılmaya başlanmıştır.⁵⁸ Önemli tüccarların kullandıkları altın paraların dışında, başka şehirlerde yüksek ayarlı gümüş ve mangırlar kullanılmıştır.⁵⁹ Paranın gerçek değeri ile itibari değeri

⁵⁶ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.I, İstanbul, 2010, s.27

⁵⁷ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.I, İstanbul, 2010, s.26

⁵⁸ Şevket Pamuk, *A Monetary History of the Ottoman Empire*, Cambridge Universty Press, Cambridge, 2000, p.21.

⁵⁹ M. F. Kırzioğlu, *Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi (1451-1590)*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1976, s.48-9.

TÜRK TARİHİNİN GELİŞİM SEYRİ İÇERİSİNDE UNIQUE-NADİR OSMANLI SİKKELERİNİN YERİ VE ÖNEMİ

arasındaki bağ, asırlardır devam ettiği için halk altın ve gümüş dışındaki paraya fazla itibar etmemiştir.⁶⁰ Yerel hâkimlerin, kale komutanlarının, valilerin ya da ordu komutanlarının baskısıyla karşı karşıya kalan halk, bakır para kullanma mecburiyetinde bırakılmıştır.⁶¹ Merkezî idare tarafından karşılığının garanti altına alınmasına rağmen gümüş ile bakır paralar değiştirilirken ya da taht değişikliklerinde eski sikkeler toplanırken % 20-30'lara varan oranlarda halkın zarar ettiği görülecektir. Buna rağmen tebaanın mangır kullanmayı reddetme gibi bir şansı yoktur, bu konu da çok sert cezalar ve idari yaptırımlar vardır. Hatta *yasakçı kullar* tarafından tespit edilmesi durumunda bütün paraya el konulması dahi söz konusu olmaktadır.

Sahte para darbinin önüne tarihin hiçbir döneminde geçilememiştir. Osmanlı dirhemleri ve mangırları arasında da her dönemde darp edilen sahte örnekler vardır. Kötü sahte mangırlar olduğu gibi, üzeri gümüşle kaplanmış bakır paraların da varlığı tespit edilmiştir. Görülmesi açısından özellikle aşağıda, Kanuni Sultan Süleyman dönemine ait kaplama sahte gümüş bir para paylaşılmıştır.

۸۸۶ سلطان بايزيد بن محمد خان عزنصره ضرب بروسه سنه ۸۸۶

۸۸۶ سلطان بايزيد بن محمد خان عزنصره ضرب قرطوه ۸۸۶

۸۸۶ سلطان بايزيد بن محمد خان عزنصره ضرب نوار سنه ۸۸۶

۸۸۶ سلطان بايزيد بن محمد خان عزنصره ضرب بروسه سنه ۸۸۶

۸۸۶ سلطان بايزيد بن محمد خان عزنصره ضرب اسكوب سنه ۸۸۶

۸۸۶ سلطان بايزيد بن محمد خان عزنصره ضرب اماسيه سنه ۸۸۶

Sikke Nu.46:Ç.:11.5X11 mm, A.:0.694 gr. AR. Akçe. Sikke Nu.47:Ç.:11X10.8 mm, A.:0.711 gr. AR. Akçe.

Sikke Nu.48:Ç.:12X10 mm, A.:0.754 gr. AR. Akçe. Sikke Nu.49:Ç.:12X10.5 mm, A.:0.749 gr. AR. Akçe.

Sikke Nu.50:Ç.:10.5X0.95 mm, A.:0.718 gr. AR. Akçe. Sikke Nu.51:Ç.:11X9.5 mm, A.:0.707 gr. AR. Akçe.

EO:Env.39/ŞB:Env.548/Zeno:49965/Zeno:166132/233550/ŞB:Env.567/Zeno:53740/

EO:Env.39/ŞB:Env.548/Zeno:49965/Zeno:99837/ŞB:Env.547

*Sikke Nu.46:*Ön yüzünde Sultan Bayezid bin Mehmed Han, arka yüzünde azze nasara duribe Brusa (Bursa) sene H.886/M.1481-2 yazılıdır.⁶² II. Bayezid (H.886-918/M.1481-1512) yılları arasında hüküm sürmüştür.⁶³

*Sikke Nu.47:*Ön yüzünde Sultan Bayezid bin Mehmed Han, arka yüzünde azze nasara duribe Kratovalı, H.886/M.1481-2 yazılıdır.⁶⁴ II. Bayezid (H.886-918/M.1481-1512) yılları arasında hüküm sürmüştür.⁶⁵

*Sikke Nu.48:*Ön tarafında Sultan Bayezid bin Mehmed Han, arka tarafında azze nasara duribe Novar sene H.886/M.1481-2 yazılıdır.⁶⁶ II. Bayezid (H.886-918/M.1481-1512) yılları arasında hüküm sürmüştür.⁶⁷

*Sikke Nu.49:*Ön tarafında Sultan Bayezid bin Mehmed Han, arka tarafında azze nasara duribe Brusa (Bursa) sene H.886/M.1481-2 yazılıdır.⁶⁸ II. Bayezid, H.886-918/M.1481-1512 yılları arasında hüküm sürmüştür.⁶⁹

*Sikke Nu.50:*Ön tarafında Sultan Bayezid bin Mehmed Han, arka tarafında azze nasara duribe Üsküb sene H.886/M.1481-2 yazılıdır.⁷⁰ II. Bayezid, H.886-918/M.1481-1512 tarihleri arasında hüküm sürmüştür.

⁶⁰ Walther Hinz, *İslam'da Ölçü Sistemleri*, Marmara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Çev. A. Sevim, İstanbul, 1990, s. 2.

⁶¹ Süleyman Sudi, *Usul-i Meskûkât-ı Osmaniye ve Ecnebiye*, Artin Asaduryan ve Mahdumları Şirket-i Mürettebiyesi Matbaası, İstanbul, 1311, s.208

⁶² Halil Edhem, *Meskûkâtı Osmaniye*, Mahmud Bey Matbaası, C.I, Kostantiniye, 1334, S.147.

⁶³ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.I, İstanbul, 2010, s.324.

⁶⁴ Andrei Crivenco, "A New Observed Variety of Ottoman Akches During the Reign of Bayezid II", *ONS Journal of the Oriental Numismatic Society*, No 216 Summer 2013, s.18-21.

⁶⁵ Halil Edhem, *Meskûkâtı Osmaniye*, Mahmud Bey Matbaası, C.I, Kostantiniye, 1334, S.165.

⁶⁶ Halil Edhem, *Meskûkâtı Osmaniye*, Mahmud Bey Matbaası, C.I, Kostantiniye, 1334, S.169.

⁶⁷ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.I, İstanbul, 2010, s.330.

⁶⁸ Halil Edhem, *Meskûkâtı Osmaniye*, Mahmud Bey Matbaası, C.I, Kostantiniye, 1334, S.147.

⁶⁹ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.I, İstanbul, 2010, s.324.

⁷⁰ Halil Edhem, *Meskûkâtı Osmaniye*, Mahmud Bey Matbaası, C.I, Kostantiniye, 1334, S.163.

*Sikke Nu.51:*Ön tarafında Sultan Bayezid bin Mehmed Han, arka tarafında azze nasara duribe Amasya sene H.886/M.1481-2 yazılıdır.⁷¹ II. Bayezid, H.886-918/M.1481-1512 tarihleri arasında hüküm sürmüştür.

۵۲ سلطان بایزید

۵۳ عزنصره ضرب تیره

۵۴ بایزید بن محمد خان

۵۵ ضرب برسه

۵۶ ضرب برسه

۵۷ سلطان بایزید خان

*Sikke Nu.52:*Ç.:16X15 mm, A.:1.420 gr. AE. Mangır. *Sikke Nu.53:*Ç.:15X12.5 mm, A.:2.858 gr. AE. Mangır. *Sikke Nu.54:*Ç.:12X11.5 mm, A.:0.835 gr. AE. R. Mangır. *Sikke Nu.55:*Ç.:14.5X13.5 mm, A.:2.690 gr. AE. Mangır. *Sikke Nu.56:*Ç.:15.5X13.2 mm, A.: 2.570 gr. AE. RRR. Mangır. *Sikke Nu.57:*Ç.:15.5X15 mm, A.:2.874 gr. AE. Mangır. Zeno:? Zeno:? KE:Env.4484/Zeno:161405/NK:M.240/Zeno:?! KE:Env.2591

*Sikke Nu.52:*Ön tarafta altı köşeli yıldız içinde (daire şeklinde) ve dışında noktalar vardır.⁷² Arka tarafında ise Sultan Bayezid yazılıdır. II. Bayezid (H.886-918/M.1481-1512) yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.53:*Ön yüzünde ağzı açık ejderhabaşı sola doğru, arka yüzünde azze nasrahu duribe Tire yazılıdır.⁷³ II. Bayezid (H.886-918/ M.1481-1512) tarihleri arasında hüküm sürmüştür.⁷⁴

*Sikke Nu.54:*Ön yüzünde Bayezid bin, arka yüzünde Mehmed Han yazılıdır, darp yeri ve tarihi yoktur.⁷⁵ II. Bayezid (H.886-918/M.1481-1512) tarihleri arasında hüküm sürmüştür.⁷⁶

*Sikke Nu.55:*Ön yüzünde kare benzeri ortasında dört noktanın yer aldığı şekil, arka yüzünde duribe Bursa yazılıdır. Sehven ya da eldeki örneğin açık olmaması sebebiyle önceden Tire olarak okunmuştur. II. Bayezid, H.886-918/M. 1481-1512 tarihleri arasında hüküm sürmüştür.⁷⁷

*Sikke Nu.56:*Ön yüzünde saadet düğümünün altında bir kuş resmi yer alır, arka yüzünde azze nasara duribe Bursa yazılıdır. Necdet Kabaklarlı Üstadımız tarafından II. Bayezid dönemine tarihlenmiştir. Darp tarihi yoktur.

*Sikke Nu.57:*Ön yüzünde Sultan Bayezid Han, arka yüzünde bitkisel motif yer almaktadır.⁷⁸ II. Bayezid, H.886-918/M. 1481-1512 tarihleri arasında hüküm sürmüştür.

Fatih Sultan Mehmet tarafından kestirilen hayvan süslemeli mangırların II. Bayezid döneminde de darp edildiği görülmektedir. Özellikle dragon-ejderha, yılan, güvercin ve bitkisel bezemelerin mangırlarda tercih edilmesi dikkat çekmektedir. Aynı zamanda Osmanlı Devleti büyüyüp genişledikçe her sultan döneminde sikke kesilen darphanelere bir yenisinin daha eklendiği görülecektir. Bu da bölgenin askerî olarak ele geçirilmesinin dışında, ticari hayata da müdahale edilerek önceki devlete ait para birimlerinin hızla tedavülden kaldırıldığını göstermesi açısından önemlidir.

۵۸ سلطان سلیمان شاه بن سلیم شاه عزنصره ضرب قسطنطنیه سنه ۹۱۸

۵۹ سلطان سلیم شاه بن بایزید خان عزنصره ضرب قسطنطنیه سنه ۹۱۸

۶۰ ضرب قسطنطنیه ۹۲۳

۶۱ ضرب تیره

⁷¹<https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=3400&lot=1063>

⁷² Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.235.

⁷³ Cüneyt Ölçer, *Nakışlı Osmanlı Mangırları*, Yenilik Basımevi, İstanbul, 1975, s. 89.

⁷⁴ Necdet Kabaklarlı, *Mangır, Tire'de Darpedilen Osmanlı Bakır Paraları*, Tire Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2007, s.115.

⁷⁵ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.222, 228.

⁷⁶ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.215.

⁷⁷ Cüneyt Ölçer, *Nakışlı Osmanlı Mangırları*, Yenilik Basımevi, İstanbul, 1975, s. 93.

⁷⁸ Cüneyt Ölçer, *Nakışlı Osmanlı Mangırları*, Yenilik Basımevi, İstanbul, 1975, s. 165.

TÜRK TARİHİNİN GELİŞİM SEYRİ İÇERİSİNDE UNIQUE-NADİR OSMANLI SİKKELERİNİN YERİ VE ÖNEMİ

۶۲ ضرب ادرنه ۹۲۲

۶۳ ضرب دمشق ۹۲۵

Sikke Nu.58:Ç.:11.5X10 mm, A.:0.728 gr. AR. Akçe. Sikke Nu.59:Ç.:15.5X11 mm, A.:1.552 gr. AE. Mangır. Sikke Nu.60:Ç.:16.5X15 mm, A.:2.767 gr. AE. Mangır. Sikke Nu.61:Ç.:16.1X16 mm, A.:2.869 gr. AE. RR. Mangır. Sikke Nu.62:Ç.:16X14.5 mm, A.:2.387 gr. AE. Mangır. Sikke Nu.63:Ç.:14X13.9 mm, A.:1.258 gr. AE. Mangır. Zeno:124439/KE:Env.6449/Zeno:95925/KE:Env.5258/Zeno:?!
EO:Env.657/Zeno:168056/NK:M.245, 270/Zeno:?

*Sikke Nu.58:*Ön yüzünde Sultan Selim Şah bin Bayezid Han, arka yüzünde azze nasara duribe Kostantiniye yazılıdır ve H.918/M.1512-3 tarihlidir.⁷⁹ I. Selim, (H.918-926/M.1512-1520) tarihleri arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.59:*Ön yüzünde Sultan Selim Şah bin Bayezid Han, arka yüzünde azze nasruhu duribe Kostantiniye yazılıdır, darp tarihi yoktur, diğer örnekler H.918/M.1512-3 tarihlidir. I. Selim (H.918-926/M.1512-1520) tarihleri arasında hüküm sürmüştür.⁸⁰

*Sikke Nu.60:*Ön yüzünde duribe Kostantiniye, H.923/M.1517-8 tarihi yazılıdır.⁸¹ Arka yüzünde geometrik geçme motifi vardır.⁸² I. Selim (H.918-926/M.1512-1520) tarihleri arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.61:*Sikkenin ön yüzünde geometrik bir şekil, arka yüzünde duribe Tire yazılıdır ve tarihsizdir. I. Selim, H.918-926/M.1512-1520 tarihleri arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.62:*Sikkenin ön yüzünde geometrik bir şekil, arka yüzünde duribe Edirne yazılıdır, darp tarihi yoktur.⁸³ Diğer örnekler, H.922/M.1516-7 tarihlidir. I. Selim, H.918-926/M.1512-1520 tarihleri arasında hüküm sürmüştür.⁸⁴

*Sikke Nu.63:*Ön yüzünde çember içinde yıldız, etrafında çelenk, arka yüzünde duribe Dimaşk, H.925/M.1519 tarihi yazılıdır. I. Selim, H.918-926/M.1512-1520 tarihleri arasında hüküm sürmüştür.⁸⁵

۶۴ سلطان سليم بن بايزيد خان ضرب قسطنطينيه ۹۱۸ ۶۵ ضرب رهی ۲۶ سلطان سليم بن بايزيد خان ضرب امد

Sikke Nu.64:Ç.:11.5X10.5 mm, A.:1.197 gr. AE. Mangır. Sikke Nu.65:Ç.:15X12.5 mm, A.:2.976 gr. AE. Mangır. Sikke Nu.66:Ç.:15X14.9 mm, A.:2.851 gr. AE. Mangır. Zeno: ?

Zeno:190723/228436/NK:M.248/Zeno: ?

*Sikke Nu.64:*Ön tarafında Sultan Selim bin Bayezid Han, arka tarafında Sultan Selim, duribe Kostantiniye yazılıdır. Diğer örnekler, H.918/M.1512 tarihlidir.⁸⁶

*Sikke Nu.65:*Ön yüzünde geometrik bir şekil, arka tarafında ise saadet düğümünün altında duribe Ruha şeklinde okunabilen yazı mevcuttur. A. Perçin'e göre Urfâ darplı sikkeler olarak bilinmektedirler. I. Selim ve

⁷⁹ Halil Edhem, *Meskükâtı Osmaniye*, Mahmud Bey Matbaası, C.I, Kostantiniye, 1334, S.183.

⁸⁰ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.269.

⁸¹ Halil Edhem, *Meskükâtı Osmaniye*, Mahmud Bey Matbaası, C.I, Kostantiniye, 1334, S.186.

⁸² Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.271.

⁸³ Halil Edhem, *Meskükâtı Osmaniye*, Mahmud Bey Matbaası, C.I, Kostantiniye, 1334, S.187.

⁸⁴ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.245, 270.

⁸⁵ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.271, 258; R. Kılıç "Kars, Ardahan ve Çıldır Havalisinin XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti'ne Katılması", İdeal Kültür Yayıncılık, Ed. R. Kılıç, *Prof. Dr. Mustafa Keskin Armağanı, Türk Tarih ve Kültürü Araştırmaları*, İstanbul, 2014, s. 703-768.

⁸⁶ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.269.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde farklı (H.926/M.1520) örnekleri mevcuttur. Anonim mangır olabileceği bazı alan uzmanları tarafından belirtilmektedir.⁸⁷ I. Selim (H.918-926/M.1512-1520) tarihleri arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.66:*Ön tarafında Sultan Selim bin Bayezid Han, arka tarafında ise duribe Amid yazılıdır.⁸⁸ I. Selim (H.918-926/M.1512-1520) tarihleri arasında hüküm sürmüştür.

- ٦٧ سلطان سليمان شاه بن سليم شاه عزنصره ضرب نوار سنه ٩٢٦
 ٦٨ سلطان سليمان شاه بن سليم شاه عزنصره ضرب حلب سنه ٩٢٦
 ٦٩ سلطان سليمان شاه بن سليم شاه عزنصره ضرب برسه سنه ٩٢٦
 ٧٠ سلطان سليمان بن سليم عزنصره صرب مرعش سنه ٩٢٦
 ٧١ سلطان سليمان شاه بن سليم شاه عزنصره ضرب امد سنه ٩٢٦
 ٧٢ سلطان العدل سليمان شاه بن سليم شاه عزنصره ضرب امد سنه ٩٢٦

*Sikke Nu.67:*Ç.:11.5 mm, A.:0.722 gr. AR. Akçe. *Sikke Nu.68:*Ç.:13X11.5 mm, A.:1.180 gr. AR. R. Medini. *Sikke Nu.69:*Ç.:11X10 mm, A.:0.569 gr. AE/AR. Akçe. *Sikke Nu.70:*Ç.:14.5X12.5 mm, A.:1.178 gr. AR. R. Medini. *Sikke Nu.71:*Ç.:10X9 mm, A.:0.604 gr. AR. R. Medini. *Sikke Nu.72:*Ç.:13.8X11.5 mm, A.:0.917gr. AR. R. Medini. KE:Env.3335/Zeno:139904/Zeno:216483/EO:Env.823/Zeno:190824/KE:Env.4824/Zeno:183449/57399/Zeno:244797/KE:Env.2280

*Sikke Nu.67:*Ön tarafta Sultan Süleyman Şah bin Selim Şah, arka tarafta azze nasara duribe Novar sene H.926/M.1520 yazılıdır.⁸⁹ I. Süleyman- Kanuni Sultan Süleyman (H.926-974/M.1520-1566) tarihleri arasında hüküm sürmüştür.⁹⁰

*Sikke Nu.68:*Ön tarafta Sultan Süleyman Şah bin Selim Şah, arka tarafta azze nasruhu duribe Halep, sene H.926/M.1520 tarihi yazılıdır.⁹¹ Kanuni Sultan Süleyman (H.926-974/M.1520-1566) tarihleri arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.69:*Ön tarafta Sultan Süleyman Şah bin Selim Han, arka tarafta azze nasruhu duribe Bursa, H.926/M.1519-20 tarihi yazılıdır. Dönem sahtesidir, bakır üzerine gümüş kaplama yapılmıştır. I. Süleyman-Kanuni Sultan Süleyman Han (H.926-974/M.1520-1566) tarihleri arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.70:*Ön yüzünde Sultan Süleyman bin Selim, arka yüzünde azze nasara, duribe Maraş, sene H.926/M.1519-20 yazılıdır. I. Süleyman- Kanuni Sultan Süleyman, H.926-974/M.1520-1566 tarihleri arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.71:*Ön yüzünde Sultan Süleyman Şah bin Selim Şah, arka yüzünde duribe Amid, sene H.926/M.1519-20 yazılıdır.⁹² I. Süleyman-Kanuni Sultan Süleyman, H.926-974/M.1520-1566 tarihleri arasında hüküm sürmüştür.⁹³

*Sikke Nu.72:*Ön yüzünde sultanu'l adil Süleyman Şah bin Selim Şah, arka yüzünde duribe Amid, sene H.926/M.1519-20 tarihi yazılıdır. I. Süleyman-Kanuni Sultan Süleyman, H.926-974/ M.1520-1566 tarihleri arasında hüküm sürmüştür.

٧٣ ضرب ارزوم سنه ٩٢٨

⁸⁷ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 343; R. Kılıç, *Kanuni Devri Osmanlı-İran Münasebetleri (1520-1566)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 131.

⁸⁸ Halil Edhem, *Meskükâtü Osmaniye*, Mahmud Bey Matbaası, C.I, Kostantiniye, 1334, S.192.

⁸⁹ Halil Edhem, *Meskükâtü Osmaniye*, Mahmud Bey Matbaası, C.I, Kostantiniye, 1334, S.315.

⁹⁰ S. Sreckovic, *Osmanlijski Novac Kovan na Tlu Jugoslavije*, Özel Yayın, Beograd, 1987, s.88; Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, C.II, İstanbul, 2010, s.680.

⁹¹ Halil Edhem, *Meskükâtü Osmaniye*, Mahmud Bey Matbaası, C.I, Kostantiniye, 1334, S.265.

⁹² Halil Edhem, *Meskükâtü Osmaniye*, Mahmud Bey Matbaası, C.I, Kostantiniye, 1334, S.235.

⁹³ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.II, İstanbul, 2010, s.516.

TÜRK TARİHİNİN GELİŞİM SEYRİ İÇERİSİNDE UNIQUE-NADİR OSMANLI SİKKELERİNİN YERİ VE ÖNEMİ

۷۴ عزنصره ضرب مرعش

۷۵ ضرب حلب سنه ۹۵۴

۷۶ سلطان سليمان بن سليم شاه ضرب مرعش

۷۷ ضرب حلب سنه ۹۶۴

۷۸ سلطان سليمان شاه بن سليم شاه عزنصره ضرب رها ۹۲۶

Sikke Nu.73:Ç.:16.5X15 mm, A.:2.666 gr. AE. RRR. Mangır. Sikke Nu.74:Ç.:17.2X14 mm, A.:2.704 gr. AE. RR. Mangır. Sikke Nu.75:Ç.:18.X11.7 mm, A.:1.616 gr. AE. Mangır. Sikke Nu.76:Ç.:15.3X13.1 mm, A.:1.397 gr. AE. RRRRR/UQ. Mangır. Sikke Nu.77:Ç.:12.8X12.2 mm, A.:1.381 gr. AE. RR. Mangır. Sikke Nu.78:Ç.:19.1X18 mm, A.:2.468 gr. AE. RR. Mangır. Zeno:? KE:Env.4691/Zeno:177082 Zeno:248690/NK:M.328/Zeno:126594/NK:M.380/KE:Env.6855

*Sikke Nu.73:*Ön yüzünde darp yeri olarak Erzurum yazılıdır, darp tarihi okunamamaktadır, diğer örnekler H.926/M.1519-20 tarihlidir. I. Süleyman-Kanuni Sultan Süleyman Han (H.926-974/M.1520-1566) tarihleri arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.74:*Ön yüzünde yedi nokta bulunan, arka yüzünde azze nasruhu duribe Maraş yazısı yer alan bir mangırdır. I. Süleyman-Kanuni Sultan Süleyman Han (H.926-974/M.1520-1566) tarihleri arasında hüküm sürmüştür.⁹⁴

*Sikke Nu.75:*Ön yüzünde Süleyman Yıldızı içinde saadet düğümü işlenmiştir, arka yüzünde duribe Halep H.954/M.1547-8 tarihi yazılıdır.⁹⁵ I. Süleyman-Kanuni Sultan Süleyman Han (H.926-974/M.1520-1566) tarihleri arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.76:*Ön yüzünde Süleyman bin Selim Şah, arka yüzünde duribe Maraş yazılıdır. Darp yılı yoktur. I. Süleyman-Kanuni Sultan Süleyman Han, H.926-974/M.1520-1566 tarihleri arasında hüküm sürmüştür. Mangır tek örnektir.

*Sikke Nu.77:*Ön yüzünde iki farklı çiçek formu yer alırken, arka yüzünde duribe Halep, sene H.964/M.1556-7 yazılıdır.⁹⁶ I. Süleyman-Kanuni Sultan Süleyman Han, H.926-974/M.1520-1566 tarihleri arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.78:*Ön yüzünde Sultan Süleyman Şah bin Selim Şah, arka yüzünde azze nasara duribe Ruha, H.926/M.1519-20 tarihlidir.⁹⁷ I. Süleyman-Kanuni Sultan Süleyman Han, H.926-974/M.1520-1566 tarihleri arasında hüküm sürmüştür.⁹⁸

N. Kabaklarlı'nın tespitlerine göre Kanuni Sultan Süleyman döneminde devlet para dağıtımı ve değişiminden % 100'lere varan oranlarda kâr etmeye başlamıştır. Bu da gümüş karşılığı olarak kabul edilen mangır miktarı ile gümüşlerin ağırlıkları üzerindeki değişikliklerle sağlanmıştır. Osmanlı da bakır paranın ilk kez kesildiği I. Murat döneminden itibaren bu değişim yapılmıştır. Bazı dönemlerde 10-12 mangırın 1 akçeye, Basra Vilayeti'nde 8 Heşti'nin (bakır para) 1 akçeye karşılık olarak değiştirildiği görülecektir. Bu oranlar sürekli değişmiş, Osmanlı Devleti ekonomik durumuna göre birkaç kez para reformu yapmıştır.

Osmanlı Devleti'nin sınırları dâhilinde 150'ye yakın şehirde sikke darbı gerçekleştirilmiştir. Bursa'dan sonra İpsala'da darp edilmeye başlayan sikkeler daha sonra Amasya, Edirne, Serez ve Ayasuluk'ta kesilmeye başlanmıştır. İlk örnekleri mangır, fels, dirhem adı altında kesilen paralar, daha sonra tenge, pul, tilla, metelik, pare, para, akçe, medini, şahruhi, zolta ve kuruş gibi isimlerle Osmanlı hâkimiyeti altında yer alan ya da

⁹⁴ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.338.

⁹⁵ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.327.

⁹⁶ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.328.

⁹⁷ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.380.

⁹⁸ Cüneyt Ölçer, *Nakışlı Osmanlı Mangırları*, Yenilik Basımevi, İstanbul, 1975, s. 176.

üstünlüğünü tanıyan topraklarda kullanılmıştır⁹⁹

۷۹ سلطان سلیمان شاه بن سلیم شاه عزنصره ضرب قرطوه ۹۷۴

۸۰ سلطان سلیمان شاه بن سلیم شاه عزنصره ضرب قرطوه ۹۷۴

۸۱ عزنصره ضرب حلب سنه ۹۷۸

۸۲ سلطان سلیم بن سلیمان شاه ضرب امد ۹۷۰

۸۳ ضرب قسطنطینیہ ۹۷۷

Sikke Nu.79:Ç.:10.1X10 mm, A.:0.416 gr. AR. Akçe. Sikke Nu.80:Ç.:14.5X12.5 mm, A.:0.587 gr. AR. Akçe.
Sikke Nu.81:Ç.:12.5X12.4 mm, A.:1.584 gr. AE. R. Mangır. Sikke Nu.82:Ç.:13X11.5 mm, A.:2.063 gr. AE.
Mangır. Sikke Nu.83:Ç.:14.5X14 mm, A.:2.183 gr. AE. Mangır. Zeno:134985/Zeno:134985/Zeno:53744/
KE:Env.4201 ?/NK:M.403

*Sikke Nu.79:*Ön tarafında Sultan Süleyman Şah bin Selim Şah, arka tarafında azze nasara duribe Kratova, H.974/M.1566-7 tarihi yazılıdır.¹⁰⁰ II. Selim, (H.974-982/M.1566-1574) tarihleri arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.80:*Ön tarafında Sultan Süleyman Şah bin Selim Şah, arka tarafında azze nasara duribe Kratova, H.974/M.1566-7 tarihi yazılıdır.¹⁰¹ II. Selim, H.974-982/M.1566-1574 tarihleri arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.81:*Ön tarafında çiçek süslemesi, arka tarafında azze nasara duribe Halep, H.978/M.1570-1 tarihi yazılıdır. II. Selim, (H.974-982/M.1566-1574) tarihleri arasında hüküm sürmüştür.¹⁰²

*Sikke Nu.82:*Ön yüzünde Sultan Selim bin Süleyman Şah, sene H.97X/M. M.156X, arka yüzünde çerçeve içinde duribe Amid-Diyarbakır ? yazılıdır. II. Selim, H.974-982/M.1566-1574 tarihleri arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.83:*Ön tarafında dört yönde saadet düğümü ortada yıldız, arka tarafında iki saadet düğümünün ortasında yıldız, azze nasara duribe Kostantiniye yazılıdır.¹⁰³ II. Selim, Kostantiniye, H.974/M.1566-7 tarihlidir. II. Selim, H.974-982/M.1566-1574 tarihleri arasında hüküm sürmüştür.

۸۴ سلطان مراد بن سلیم خان عزنصره ضرب قسطنطینیہ

۸۵ سلطان مراد بن سلیم خان عزنصره ضرب ارزروم حلد ملکه و سلطانه ۹۸۲

۸۶ سلطان مراد بن سلیم خان فی البر و البحر ضرب کنجه ۹۷۶

۸۷ سلطان مراد بن سلطان سلیم خان ضرب ارزروم حلد ملکه و دولته ۹۸۲

۸۸ سلطان مراد بن سلطان سلیم خان عز نصره ضرب دمشق سنه ۹۸۲

⁹⁹ Halil Sahillioğlu, "Darphane", *Anadolu'da Paranın Tarihi*, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları, Ed. B. Arı, Ankara, 2011, s.216.

¹⁰⁰ Halil Edhem, *Meskûkâtı Osmaniye*, Mahmud Bey Matbaası, C.I, Kostantiniye, 1334, S.346.

¹⁰¹ Halil Edhem, *Meskûkâtı Osmaniye*, Mahmud Bey Matbaası, C.I, Kostantiniye, 1334, S.346.

¹⁰² Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.400

¹⁰³ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.403.

TÜRK TARİHİNİN GELİŞİM SEYRİ İÇERİSİNDE UNIQUE-NADİR OSMANLI SİKKELERİNİN YERİ VE ÖNEMİ

Sikke Nu.84:Ç.:9X8.5 mm, A.:0.354 gr. AR. Akçe. Sikke Nu.85:Ç.:19.5X19 mm, A.:3.086 gr. AR. RR. Akçe. Sikke Nu.86:Ç.:20X18.5 mm, A.:2.769 gr. AR. RRR. Dirhem. Sikke Nu.87:Ç.:18.5X16 mm, A.:2.719 gr. AR. RR. Dirhem. Sikke Nu.88:Ç.:17X16.1 mm, A.:3.709 gr. AR. R. Dirhem. Zeno:40589/AP/ Zeno:? AP/Zeno:?:Zeno:106079/ŞB:Env.1496/Zeno:5348

*Sikke Nu.84:*Ön yüzünde Sultan Murad bin Selim Han, arka yüzünde azze nasara duribe Kostantiniye yazılıdır.¹⁰⁴ Darp tarihi kesiktir. Sultan III. Murad (H.982-1003/M.1574-1595) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹⁰⁵

*Sikke Nu.85:*Ön yüzünde Sultan Murad bin Sultan Selim Han, arka yüzünde ortada azze nasara duribe Erzurum etrafında hullide mülkehu ve sultanehu, H.982/M.1574-5 ? tarihi yazılıdır.¹⁰⁶ III. Murad (H.982-1003/M.1574-1595) yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.86:*Ön tarafında Sultan Murad bin Sultan Selim Han fi'l berri ve'l bahri, arka tarafında Gence duribe H.986/M.1578-9 halledallahu mülkehu ve sultanehu fi sene yazılıdır.¹⁰⁷ III. Murad (H.982-1003/M.1574-1595) yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.87:*Ön yüzünde Sultan Murad bin Sultan Selim Han, arka yüzünde ortada duribe Erzurum, etrafında hullide mülkehu ve sultanehu, H.982/M.1574-5 tarihi yazılıdır. Sultan III. Murad, H.982-1003/M.1574-1595 yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.88:*Ön yüzünde Sultan Murad bin Sultan Selim Han, arka yüzünde azze nasara duribe Dımaşk yazılıdır.¹⁰⁸ H.982/M.1574-5 tarihlidir. III. Murad, H.982-1003/ M.1574-1595 yılları arasında hüküm sürmüştür.

٨٩ ضرب دمشق سنة ٩٩٦

٩٠ عز نصره ضرب حلب سنة ٩٩٣

٩١ عز نصره ضرب قسطنطينيه ٩٩٨

٩٢ ضرب المحروسه مصر

٩٣ عز نصره ضرب حلب سنة ٩٩١

٩٤ سلطان مراد بن سليم حان عز نصره ضرب حلب

Sikke Nu.89:Ç.: 16.5X16.2 mm, A.: 3.617 gr. AE. Mangır. Sikke Nu.90:Ç.:14.5x12.5 mm, A.:2.984 gr. AE. R. Mangır. Sikke Nu.91:Ç.:13.5X11.2 mm, A.:1.919 gr. AE. Mangır. Sikke Nu.92:Ç.:18.5X17.5 mm, A.:11.681 gr. AE. Mangır. Sikke Nu.93:Ç.:17.8X17.2 mm, A.:5.006 gr. AE. R. Mangır. Sikke Nu.94:Ç.:19X17.5 mm, A.:2.844 gr. AE. R. Mangır. Zeno:? Zeno:53744/Zeno:?:NK:M.401/Zeno:?:Zeno:228438/NK:M.418/Zeno:228438/NK:M.418

*Sikke Nu.89:*Ön yüzünde çiçek figürü, arka yüzünde duribe Dımaşk, H. 996/M.1587-8 tarihi yazılıdır. Sultan III. Murad (H.982-1003/M.1574-1595) dönemine ait nakışlı bir mangırdır.¹⁰⁹

¹⁰⁴ Halil Edhem, *Meskükâtü Osmaniye*, Mahmud Bey Matbaası, C.I, Kostantiniye, 1334, S.355.

¹⁰⁵ Nuri Pere, *Osmanlılarda Madeni Paralar*, Doğan Kardeş Matbaacılık, İstanbul, 1968, s.129; Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.III, İstanbul, 2011, s.1017.

¹⁰⁶ Halil Edhem, *Meskükâtü Osmaniye*, Mahmud Bey Matbaası, C.I, Kostantiniye, 1334, S.362.

¹⁰⁷ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.III, İstanbul, 2010, s.993.

¹⁰⁸ https://www.vcoins.com/en/stores/cybernumis_world_coins/209/product/9449_ottoman_syria_murad_iii_ar_dirham_377g_20mm_Halep_mint_np200_js1228_lightly_toned_vfaef/656116/Default.aspx

¹⁰⁹ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.414.

*Sikke Nu.90:*Ön yüzünde Mührü Süleyman'ın (Süleyman Yıldızı'nın) içinde altı yapraklı çiçek figürü yer alır, arka yüzünde azze nasruhu duribe Halep, H.993/M.1585 tarihi yazılıdır. III. Murad (H.982-1003/M.1574-1595) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹¹⁰

*Sikke Nu.91:*Ön yüzünde Mührü Süleyman, arka yüzünde azze nasruhu duribe Kostantiniye ve H.998/M.1589-90 tarihi yazılıdır. III. Murad (H.982-1003/M.1574-1595) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹¹¹

*Sikke Nu.92:*Ön tarafında bitkisel motif, arka tarafında duribe el Mahrusa Mısır yazılıdır ve darp tarihi yoktur.¹¹² III. Murad, H.982-1003/M.1574-1595 yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.93:*Ön tarafında beş dilimli geometrik geçme, arka tarafında azze nasruhu duribe Halep, H.991-998/M.1583-1590 tarihi yazılıdır.¹¹³ III. Murad, H.982-1003/M.1574-1595 yılları arasında hüküm sürmüştür.¹¹⁴

*Sikke Nu.94:*Ön tarafında beş dilimli geometrik geçme, arka tarafında azze nasruhu duribe Halep, H.991-998/M.1583-1590 tarihi yazılıdır.¹¹⁵ III. Murad, H.982-1003/M.1574-1595 yılları arasında hüküm sürmüştür.¹¹⁶

Osmanlı Devleti'nin sınırları dâhilinde yer alan darphanelerde çok sayıda usta istihdam edilmiş her birinin alacağı maaş götürü-kesim usulü ya da aylık şeklinde hesaplanmıştır. Güvenilir insanlar arasından seçilen Darphane Emini bir darphanede görevlendirilir, kesilen para defterlerle kayıt altına alınarak devletin zarar görmesinin, fazla para basılmasının, kayıt dışı para aktarımının önüne geçilirdi. Emin farklı sebepler dâhilinde görevini yapamaz duruma düştüğünde onun yerine bakacak olan Darphane Mevkufat Emini atanırdı. Bunun yanı sıra sikke kesme işlemlerinde teknik detayı kontrol altına alması için Darphane Sahib-i Ayarı görevlendirilirdi.¹¹⁷ Bu kişinin ehil olmasına ve zanaat ehli insanlar arasından seçilmesine dikkat edilirdi. Sikkelerin gümüş ayarları, ağırlıkları, kalıp formlarına ait bütün detay bu kişi tarafından kontrol edilirdi. Ayrıca teknik ekibin içinde kalcılar (esnaf ı kalcıyan), kehleciler (esnaf ı kehlecıyan) yer alır, sikkeciilerin kestikleri paraların haddeleri, cilaları ve düzleştirilmesi gibi ameliyeleri yapılarak, tedavüle girmeden önceki son işlemleri tamamlanırdı.

۹۵ سلطان محمد بن مراد خان عزنصره ضرب قسطنطنیه سنه ۱۰۰۳

۹۶ سلطان محمد بن مراد خان عزنصره ضرب ادرنه سنه ۱۰۰۳

۹۷ سلطان محمد بن مراد خان عزنصره ضرب چانجه سنه ۱۰۰۳

۹۸ سلطان محمد بن مراد خان عزنصره ضرب قسطنطنیه سنه ۱۰۰۳

۹۹ سلطان محمد بن مراد خان عزنصره ضرب قونیه سنه ۱۰۰۳

۱۰۰ سلطان محمد بن مراد خان عزنصره ضرب سدره قبیسی سنه ۱۰۰۳

۱۰۱ حلد ملکه ضرب خالب سنه ۱۰۰۳ ۱۰۲ حلد ملکه ضرب خالب سنه ۱۰۰۳

Sikke Nu.95:Ç.:11 mm, A.:0.263 gr. AR. Akçe. Sikke Nu.96:Ç.:11.5X10 mm, A.:0.338 gr. AR. Akçe. Sikke

¹¹⁰ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.418.

¹¹¹ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 426.

¹¹² Cüneyt Ölçer, *Nakışlı Osmanlı Mangırları*, Yenilik Basımevi, İstanbul, 1975, s. 178; İ. Artuk, C. Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, Milli Eğitim Basımevi, C.II, İstanbul 1974, s.535.

¹¹³ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.418.

¹¹⁴ İ. Artuk, C. Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, Milli Eğitim Basımevi, C.II, İstanbul 1974, s.548.

¹¹⁵ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.418.

¹¹⁶ İ. Artuk, C. Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, Milli Eğitim Basımevi, C.II, İstanbul 1974, s.548.

¹¹⁷ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.15-16.

TÜRK TARİHİNİN GELİŞİM SEYRİ İÇERİSİNDE UNIQUE-NADİR OSMANLI SİKKELERİNİN YERİ VE ÖNEMİ

Nu.97:Ç.:12X11.2 mm, A.:0.326 gr. AR. Akçe. Sikke Nu.98:Ç.:10X9.2 mm, A.:0.224 gr. AR. Akçe. Sikke Nu.99:Ç.:12X10 mm, A.:0.317 gr. AR. R. Akçe. Sikke Nu.100:Ç.:10.1X10 mm, A.:0.283 gr. AR. Akçe. Sikke Nu.101:Ç.:18X17 mm, A.:2.068 gr. AR. R. Onluk. Dirhem. Sikke Nu.102:Ç.:20X17.5 mm, A.:2.511 gr. AR. Onluk. Dirhem. Zeno:37487/57198/Zeno:8037/100390/KE:Env.2396/Zeno:237819/
Zeno:37487/57198/ŞB:Env.2091/ŞB:Env.1301/Zeno:135468/ ŞB:Env.Zeno:?!
Zeno:190811/KE:Env.5414

*Sikke Nu.95:*Ön yüzünde Sultan Mehmed bin Murad Han, arka yüzünde azze nasara duribe Kostantiniye sene H.1003/M.1595 tarihi yazılıdır. III. Mehmed (H.1003-1012/M.1595-1603) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹¹⁸

*Sikke Nu.96:*Ön tarafında Sultan Mehmed bin Murad Han, arka tarafında azze nasara duribe Edirne, H.1003/M.1595 tarihi yazılıdır. III. Mehmed (H.1003-1012/M.1595-1603) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹¹⁹

*Sikke Nu.97:*Ön tarafında Sultan Mehmed bin Murad Han, arka tarafında azze nasruhu duribe Canca yazılıdır, darp tarihi H.1003/M.1595'tir. III. Mehmed, H.1003-1012/M.1595-1603 yılları arasında hüküm sürmüştür.¹²⁰

*Sikke Nu.98:*Ön yüzünde Sultan Mehmed bin Murad Han, arka yüzünde azze nasara duribe Kostantiniye sene H.1003/M.1595 yazılıdır. III. Mehmed, H.1003-1012/M.1595-1603 yılları arasında hüküm sürmüştür.¹²¹

*Sikke Nu.99:*Ön yüzünde Sultan Mehmed bin Murad Han, arka yüzünde azze nasruhu duribe Konya, H.1003/M.1595 yazılıdır. III. Mehmed, H.1003-1012/M.1595-1603 yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.100:*Ön tarafında Sultan Mehmed bin Murad Han, arka tarafında azze nasara duribe Sidrekapısı sene H.1003/M.1595 yazılıdır. III. Mehmed, H.1003-1012/M.1595-1603 yılları arasında hüküm sürmüştür.¹²²

*Sikke Nu.101:*Ön tarafında tuğranın içinde Sultan Mehmed bin Murad Han, arka tarafında hullide mülkehu, duribe Haleb, sene H.1003/M.1595 yazılıdır. Yukarıda yer alan zeno örneğinde kalıp farkı mevcuttur, Halep adı kare içinde yazılmıştır. III. Mehmed, H.1003-1012/M.1595-1603 yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.102:*Ön tarafında tuğranın içinde Sultan Mehmed bin Murad Han, arka tarafında hullide mülkehu, duribe Haleb, sene H.1003/M.1595 yazılıdır. III. Mehmed, H.1003-1012/M.1595-1603 yılları arasında hüküm sürmüştür.

١٠١٣ سلطان احمد بن محمد خان عزنصره ضرب حلب سنه ١٠١٢

١٠١٤ سلطان احمد بن محمد خان عزنصره ضرب جانجه سنه ١٠١٢

١٠١٥ سلطان احمد بن محمد خان عزنصره ضرب جانجه سنه ١٠١٢

١٠١٦ حلد ملکه ضرب خالب سنه ١٠١٣-١٠١٢

١٠١٧ سلطان احمد بن محمد خان عزنصره ضرب مضر سنه ١٠١٢

Sikke Nu.103:Ç.:17.5X15.5 mm, A.:2.026 gr. AR. Dirhem. Sikke Nu.104:Ç.:18X16 mm, A.:1.362 gr. AR. Medini. Sikke Nu.105:Ç.:15X13 mm, A.:0.691 gr. AR. Akçe. Sikke Nu.106:Ç.:14.5X13.5 mm, A.:1.461 gr. AR. RR. Akçe. Sikke Nu.107:Ç.:16.5X14 mm, A.:0.589 gr. AR. R. Medini. Zeno:92741/102808/
Zeno:92741/34003/KE:Env.2412/Zeno:92741/34003/KE:Env.2412/Zeno:215895/KE:Env.3755/

*Sikke Nu.103:*Ön tarafında tuğra (Sultan Ahmed bin Mehmed Han) azze nasara duribe Halep sene H.1012/M.1603-4 tarihi yazılıdır. I. Ahmed (H.1012-1026/M.1603-1617) tarihleri arasında hüküm sürmüştür.¹²³

¹¹⁸ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.IV, İstanbul, 2011, s.1242,1243.

¹¹⁹ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.IV, İstanbul, 2011, s.1207.

¹²⁰ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.IV, İstanbul, 2011, s.1207.

¹²¹ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.IV, İstanbul, 2011, s.1242,1243.

¹²² Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.IV, İstanbul, 2011, s.1269, 1270.

¹²³ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.IV, İstanbul, 2011, s.1364.

*Sikke Nu.104:*Ön tarafında tuğra (Sultan Ahmed bin Mehmed Han) yer alan sikkenin, arka tarafında hullide mülkehu duribe Canca yazılıdır, darp tarihi yoktur. Diğer örnekler H.1012/M.1603-4 tarihlidir. I. Ahmed (H.1012-1026/M.1603-1617) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹²⁴

*Sikke Nu.105:*Ön tarafında tuğra (Sultan Ahmed bin Mehmed Han) yer alan sikkenin arka tarafında hullide mülkehu duribe Canca yazılıdır, darp tarihi yoktur. Diğer örnekler H.1012/M.1603-4 tarihlidir. I. Ahmed (H.1012-1026/M.1603-1617) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹²⁵

*Sikke Nu.106:*Ön yüzünde Sultan Ahmed bin Mehmed Han, arka yüzünde duribe Halep, H.1012-3/M.1603-5 tarihi yazılıdır. 5 Akçe. I. Ahmed, H.1012-1026/M.1603-1617 yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.107:*Ön yüzünde Sultan Ahmed bin Mehmed Han, arka yüzünde ise azze nasara duribe Mısır yazılıdır, darp tarihi mevcut değildir. Diğer örnekler H.1012/M.1603-4 tarihlidir. I. Ahmed, H.1012-1026/M.1603-1617 yılları arasında hüküm sürmüştür.

۱۰۸ سلطان عثمان بن احمد خان عز نصره ضرب قسطنطنيه ۱۰۲۷ سلطان البرين و خاقان البحرين سلطان ابن سلطان

۱۰۹ سلطان مراد بن احمد خان عز نصره ضرب قسطنطنيه

۱۱۰ عز نصره ضرب حلب سنه

۱۱۱ سلطان ابراهيم بن احمد خان ضرب قسطنطنيه سنه ۱۰۴۹

۱۱۲ سلطان ابراهيم بن احمد خان عز نصره ضرب قسطنطنيه سنه ۱۰۴۹

Sikke Nu.108:Ç.:17.5X16.5 mm, A.: 2.492 gr. AR. Akçe. Sikke Nu.109: Ç.:8.5 mm, A.:0.346 gr. AR. Akçe.

Sikke Nu.110:Ç.:13.5X12.5 mm, A.:2.690 gr. AE. Mangır. Sikke Nu.111:Ç.:17X16 mm, A.:1.590 gr. AR.

Akçe. Sikke Nu.112:Ç.:11.5X10.5 mm, A.:0.294 gr. AR. Akçe. KE:Env.5290/Zeno:? Zeno:49967

Zeno:33999/NK:M.461/KE:Env.3767/Zeno:160806/2001001

*Sikke Nu.108:*Ön yüzünde Sultan Osman duribe Konstantiniye H.1027/M.1617-8, arka yüzünde sultanu'1 berreyini hakanu'1 bahreyini el sultan ibn el sultan yazılıdır.¹²⁶ 10 Akçe değerindedir.¹²⁷ II. Osman H.1027-1031/M.1618-1622 tarihleri arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.109:*Ön yüzünde Sultan Murad bin Ahmed Han, arka yüzünde azze nasara duribe Kostantiniye yazılıdır, darp tarihi belli değildir. IV. Murad (H.1032-1049/M.1623-1640) tarihleri arasında hüküm sürmüştür.¹²⁸

*Sikke Nu.110:*Ön yüzünde dört adet küçük saadet düğümü, arka yüzünde azze nasara duribe Halep yazılıdır, H.1032/M.1623 tarihlidir.¹²⁹ IV. Murad, H.1032-1049/M.1623-1640 tarihleri arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.111:*Ön yüzünde Sultan İbrahim bin Ahmed Han, arka yüzünde hullide mülkehu duribe Kostantiniye ve sene H.1049/M.1640 yazılıdır.¹³⁰ 5 akçe değerindedir.¹³¹ Sultan İbrahim (H.1049-1058/M.1640-1648) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹³²

*Sikke Nu.112:*Ön tarafta Sultan İbrahim bin Ahmed, arka tarafta azze nasruhu duribe Kostantiniye, H.1049/M.1640 tarihi yazılıdır. Sultan İbrahim, H.1049-1058/M.1640-1648 yılları arasında hüküm sürmüştür.

Zahmetli olan ve hata payı daha yüksek oranda görülen darp usulünden zamanla vazgeçilmiş, iç içe geçen iki kalıp yöntemiyle darp işlemi başlamış, bu yöntemle paraların kenar boşlukları daha düzenli çıkarılmıştır.

¹²⁴ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.IV, İstanbul, 2011, s.1342.

¹²⁵ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.IV, İstanbul, 2011, s.1342.

¹²⁶ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.IV, İstanbul, 2011, s.1379.

¹²⁷ İ. Artuk, C. Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, Milli Eğitim Basımevi, C.II, İstanbul 1974, s.577.

¹²⁸ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.IV, İstanbul, 2011, s.1379.

¹²⁹ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.301.

¹³⁰ İ. Artuk, C. Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, Milli Eğitim Basımevi, C.II, İstanbul 1974, s.585.

¹³¹ https://db.stevealbum.com/php/lot_auc.php?site=2&sale=11&lot=349&lang=1

¹³² Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.V, İstanbul, 2012, s.1717.

TÜRK TARİHİNİN GELİŞİM SEYRİ İÇERİSİNDE UNIQUE-NADİR OSMANLI SİKKELERİNİN YERİ VE ÖNEMİ

Mekanik üretim sayesinde seri para kesme işlemi mümkün hâle gelmiş, paralar daha düzgün formlarla piyasaya sürülmüştür.

۱۱۳ سلیمان بن ابراهیم المظفر دایما ضرب فی قسطنطنیه ۱۰۹۹

۱۱۴ سلیمان بن ابراهیم المظفر دایما ضرب فی سرای ۱۱۰۰

۱۱۵ سلطان سلیمان بن ابراهیم خان ضرب وان سنه ۱۱۰۰

Sikke Nu.113:Ç.: 18.5X18.2 mm, A.: 1.620 gr. AE. A. Mangır. Sikke Nu.114:Ç.: 16.5X16.4 mm, A.: 1.181 gr. AE. R. Mangır. Sikke Nu.115:Ç.:17X16 mm, A.:2.895 gr. AE. RR. Mangır.

Zeno:10724/67686/Zeno:137932/41107/Zeno:112464

*Sikke Nu.113:*Ön yüzünde tuğra (Süleyman bin İbrahim el muzaffer daima) yer almaktadır.¹³³ Arka yüzünde duribe fi Kostantiniye sene H.1099/M.1687 tarihi yazılıdır.¹³⁴ II. Süleyman (H.1099-1102/ M.1687-1691) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹³⁵

*Sikke Nu.114:*Ön yüzünde tuğra (Süleyman bin İbrahim el muzaffer daima) yer almaktadır.¹³⁶ Arka yüzünde duribe fi Saray sene H.1100/M.1688 tarihi yazılıdır. II. Süleyman (H.1099-1102/ M.1687-1691) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹³⁷

*Sikke Nu.115:*Ön yüzünde Sultan Süleyman bin İbrahim Han, arka yüzünde nasrullah duribe Van ve sene H.1100/M.1688-9 tarihi yazılıdır. II. Süleyman (H.1099-1102/M.1687-1691) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹³⁸

۱۱۶ سلیمان بن ابراهیم المظفر دانما ضرب فی قسطنطنیه ۱۱۰۲

۱۱۷ السلطان مضطی بن محمد خان دام ملکه ضرب فی قسطنطنیه ۱۱۰۶ سلطان البرین و خاقان البحرین السلطان ابن السلطان

۱۱۸ احمد بن محمد خان المظفر دانما ضرب فی قسطنطنیه ۱۱۱۵

۱۱۹ السلطان احمد بن محمد حان عز نصره ضرب فی قسطنطنیه ۱۱۱۵

Sikke Nu.116:Ç.:19.5 mm, A.: 1.683 gr. AE. RR. Mangır. Sikke Nu.117:Ç.:28.8X28.5 mm, A.:9.734 gr. AG. 40 Para-1 Kuruş. Sikke Nu.118:Ç.:14 mm, A.:0.5920 gr. AR. Para. Sikke Nu.119:Ç.:0.9 mm, A.:0.208 gr. AR. S. Akçe. Zeno:163836/Zeno:3602/40927/Zeno:*/ KE:Env.5861/Zeno:48877

*Sikke Nu.116:*Ön yüzünde tuğra yer almaktadır. Arka yüzünde duribe fi Kostantiniye sene H.1102/M.1691 tarihi yazılıdır.¹³⁹ II. Ahmed (H.1102-1106/M.1691-1695) tarihleri arasında hüküm sürmüştür.¹⁴⁰

*Sikke Nu.117:*Ön yüzünde es Sultan Mustafa bin Mehmed Han dame mülke darebe fi Kostantiniye, arka yüzünde sultanü'l berreyn ve hakanü'l bahreyn es sultan ibn es sultan yazılıdır.¹⁴¹ H.1106/ M.1694-6 tarihli ve Kostantiniye darphıdır.¹⁴² II. Ahmed, H.1102-1106/M.1691-1695 tarihleri arasında hüküm sürmüştür.¹⁴³

¹³³ İ. Artuk, C. Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, Milli Eğitim Basımevi, C.II, İstanbul 1974, s.597.

¹³⁴ Necdet Kabaklarlı, *Mangır, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları*, İstanbul, 1998, s.490.

¹³⁵ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.VI, İstanbul, 2012, s.1889.

¹³⁶ İ. Artuk, C. Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, Milli Eğitim Basımevi, C.II, İstanbul 1974, s.598.

¹³⁷ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.VI, İstanbul, 2012, s.1893.

¹³⁸ K. Uslu, M. Beyazıt, T. Kara, *Osmanlı İmparatorluğu Madeni Paraları (1687-1839/1099-1255)*, Anka Matbaacılık, İstanbul, 2010, s. 33.

¹³⁹ İ. Artuk, C. Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, Milli Eğitim Basımevi, C.II, İstanbul 1974, s.604.

¹⁴⁰ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.VI, İstanbul, 2012, s.1913.

¹⁴¹ K. Uslu, M. F. Beyazıt, T. Kara, *Osmanlı İmparatorluğu Madeni Paraları (1687-1839/1099-1255)*, Anka Matbaacılık, İstanbul, 2010, s.53.

¹⁴² İ. Artuk, C. Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, Milli Eğitim Basımevi, C.II, İstanbul 1974, s. 607.

*Sikke Nu.118:*Ön yüzünde tuğra (Ahmed bin Mehmed Han el muzaffer daima) yer almaktadır. Arka yüzünde duribe fi Kostantiniye sene H.1115/Ha/M.1703 tarihi yazılıdır. III. Ahmed (H.1115-1143/ M.1703-1730) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹⁴⁴

*Sikke Nu.119:*Ön yüzünde Sultan Ahmed bin Mehmed Han, arka yüzünde azze nasruhu duribe Kostantiniye, H.1115/M.1703 tarihi yer alan bir akçedir.¹⁴⁵ III. Ahmed (H.1115-1143/M.1703-1730) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹⁴⁶

١٢٠ السلطان احمد بن محمد حان عزنصره ضرب في بدليس سنة ١١١٧

١٢١ السلطان احمد بن محمد حان عزنصره ضرب في وان ١١٣٣

١٢٢ السلطان احمد بن محمد حان عزنصره ضرب في بدليس

*Sikke Nu.120:*Ç.:17.5X16 mm, A.: 2.744 gr. AE. RR+. Mangır. *Sikke Nu.121:*Ç.:22X12.5 mm, A.:2.879 gr. AE. R+. Mangır. *Sikke Nu.122:*Ç.:40.5X14 mm, A.:8.257 gr. AE. RR+. Mangır.

Zeno:? Zeno:112540/Zeno:?

*Sikke Nu.120:*Ön yüzünde Sultan Ahmed bin Mehmed Han, arka yüzünde azze nasruhu duribe Bidlis, H.1117/M.1705-6 tarihinin yer aldığı bir mangırdır.¹⁴⁷ III. Ahmed (H.1115-1143/M.1703-1730) yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.121:*Ön yüzünde el sultan Ahmed bin Mehmed Han, arka yüzünde azze nasruhu duribe Van, H.1133/M.1720-1 tarihi yer alan bir mangırdır. III. Ahmed (H.1115-1143/M.1703-1730) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹⁴⁸

*Sikke Nu.122:*Ön yüzünde Sultan Ahmed Han bin Mehmed Han arka tarafında ise duribe fi Bidlis yazısı yer almaktadır, mevcut örnek şu ana kadar ağırlık ve çap olarak tespit edilememiştir.¹⁴⁹ Sikke, 1124, 1133, 1134 ya da 1138 tarihli olmalıdır. Alan otoriteleri, H.1133/M.1720-1 olabileceğini belirtmektedir. III. Ahmed (H.1115-1143/M.1703-1730) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹⁵⁰

١٢٣ السلطان احمد بن محمد حان ضرب وان

١٢٤ السلطان احمد بن محمد حان عزنصره ضرب في بدليس

١٢٥ السلطان احمد بن محمد حان عزنصره ضرب في بدليس

*Sikke Nu.123:*Ç.:14.1X14 mm, A.:1.096 gr. AE. R+ Mangır. *Sikke Nu.124:*Ç.:20X19 mm, A.:2.940 gr. AE. RR+. Mangır. *Sikke Nu.125:*Ç.:19.5X18 mm, A.:3.204 gr. AE. RR+. Mangır.

Zeno:? Zeno:? Zeno:?

*Sikke Nu.123:*Ön yüzünde Sultan Ahmed bin Mehmed Han, arka yüzünde duribe Van yazısı mevcuttur ve mangırın darp tarihi yoktur.¹⁵¹ III. Ahmed (H.1115-1143/M.1703-1730) yılları arasında hüküm sürmüştür.

Sikke Nu.124: Ön yüzünde Sultan Ahmed bin Mehmed Han, arka yüzünde duribe Bitlis yazılıdır ve darp tarihi okunamamaktadır. Diğer örnekler H.1123/M.1711-2 tarihlidir.¹⁵² III. Ahmed (H.1115-1143/M.1703-1730) yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.125:*Ön yüzünde Sultan Ahmed bin Mehmed Han, arka yüzünde duribe Bitlis yazılıdır ve darp

¹⁴³ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.VI, İstanbul, 2012, s.1913.

¹⁴⁴ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.VI, İstanbul, 2012, s.2046, 2048.

¹⁴⁵ K. Uslu, M. Beyazıt, T. Kara, *Osmanlı İmparatorluğu Madeni Paraları (1687-1839/1099-1255)*, Anka Matbaacılık, İstanbul, 2010, s. 78.

¹⁴⁶ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.VI, İstanbul, 2012, s.2047.

¹⁴⁷ K. Uslu, M. Beyazıt, T. Kara, *Osmanlı İmparatorluğu Madeni Paraları (1687-1839/1099-1255)*, Anka Matbaacılık, İstanbul, 2010, s. 65.

¹⁴⁸ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.514.

¹⁴⁹ K. Uslu, M. Beyazıt, T. Kara, *Osmanlı İmparatorluğu Madeni Paraları (1687-1839/1099-1255)*, Anka Matbaacılık, İstanbul, 2010, s. 65.

¹⁵⁰ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.514.

¹⁵¹ K. Uslu, M. Beyazıt, T. Kara, *Osmanlı İmparatorluğu Madeni Paraları (1687-1839/1099-1255)*, Anka Matbaacılık, İstanbul, 2010, s. 92.

¹⁵² K. Uslu, M. Beyazıt, T. Kara, *Osmanlı İmparatorluğu Madeni Paraları (1687-1839/1099-1255)*, Anka Matbaacılık, İstanbul, 2010, s. 65.

TÜRK TARİHİNİN GELİŞİM SEYRİ İÇERİSİNDE UNIQUE-NADİR OSMANLI SİKKELERİNİN YERİ VE ÖNEMİ

tarihi okunamamaktadır. Diğer örnekler H.1143/M.1730-1 tarihlidir.¹⁵³ I. Mahmud (H.1143-1168/M.1730-1754) yılları arasında hüküm sürmüştür.

١٢٦ محمود بن مصطفى ضرب في قسطنطينيه ١١٤٣
١٢٧ محمود بن مصطفى ضرب في مصر ١١٤٣
١٢٨ محمود بن مصطفى ضرب بدليس ١١٥٠

Sikke Nu.126:Ç.:11 mm, A.:0.1895 gr. AR. S. Para. Sikke Nu.127:Ç.:15 mm, A.:0.546 gr. AR. A. Para.
Sikke Nu.128:Ç.:19X15.5 mm, A.:3.211 gr. AE. R+ Mangır. Zeno:70206/Zeno:? Zeno:?

*Sikke Nu.126:*Ön yüzünde tuğra (Mahmud bin Mustafa) yer almaktadır. Arka yüzünde duribe fi Kostantiniye sene H.1143/Ayn+ Elif/M.1730 yazılıdır. I. Mahmud (H.1143-1168/M.1730-1754) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹⁵⁴

*Sikke Nu.127:*Ön yüzünde tuğra (Mahmud bin Mustafa) yer almaktadır. Arka yüzünde duribe fi Mısır sene H.1143/Sad/M.1730 yazılıdır. Kataloglarda mevcut değildir.¹⁵⁵ I. Mahmud (H.1143-1168/M.1730-1754) yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.128:*Ön tarafında Sultan Mahmut'a (Mahmud bin Mustafa) ait olan bir tuğra mevcuttur, arka tarafında H.1150/M.1737-8 tarihi vardır ve Bitlis darplıdır.¹⁵⁶ I. Mahmud (H.1143-1168/M.1730-1754) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹⁵⁷

١٢٩ ضرب وان سنه ١١٥٦
١٣٠ محمود بن مصطفى ضرب وان سنه ١١٦٢
١٣١ محمود بن مصطفى ضرب وان

Sikke Nu.129:Ç.:11.5X11.3 mm, A.:1.212 gr. AE. RRR. Mangır. Sikke Nu.130:Ç.:18X12 mm, A.:5.489 gr. AE. RR. Mangır. Sikke Nu.131:Ç.:13.5X13 mm, A.:0.614 gr. AE. RRR. Mangır. Zeno:? Zeno:? Zeno:?

*Sikke Nu.129:*Ön tarafında duribe Van, arka tarafında Mührü Süleyman içinde bir çember yer almaktadır. Van darplı ve H.1156/ M.1743-4 tarihlidir. Alan otoritesi N. Kabaklarlı tarafından tarihi tespit edilmiştir. I. Mahmud (H.1143-1168/M.1730-1754) yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.130:*Ön yüzünde Mahmud bin Mustafa, arka yüzünde duribe Van H.1162/M.1748 ? tarihi yazılıdır. I. Mahmud (H.1143-1168/ M.1730-1754) yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.131:*Osmanlı mangırları arasında özel tipe sahip olan Van mangırlarından biridir, kimliğine dair tuğra dışında hiçbir kanıt yoktur. Tuğra tipinden I. Mahmud (H.1143-1168/M.1730-1754) dönemine ait olabileceği düşünülmektedir.

١٣٢ عثمان خان بن مصطفى المظفر دائما ضرب في قسطنطينيه ١١٦٨
١٣٣ مصطفى خان بن احمد المظفر دائما ضرب في أسلامبول ١١٧١
١٣٤ سلطان البرين و خاقان البحرين السلطان ابن السلطان مصطفى ابن احمد خان دامه ملكه ضرب في أسلامبول ١١٧١
١٣٥ مصطفى خان بن احمد المظفر دائما ضرب في أسلامبول ١١٧١
١٣٦ مصطفى خان بن احمد المظفر دائما ضرب في أسلامبول ١١٧١

¹⁵³ K. Uslu, M. Beyazıt, T. Kara, *Osmanlı İmparatorluğu Madeni Paraları (1687-1839/1099-1255)*, Anka Matbaacılık, İstanbul, 2010, s.100.

¹⁵⁴ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.VI, İstanbul, 2012, s.2146.

¹⁵⁵ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.VI, İstanbul, 2012, s.2169.

¹⁵⁶ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.519.

¹⁵⁷ K. Uslu, M. F. Beyazıt, T. Kara, *Osmanlı İmparatorluğu Madeni Paraları (1687-1839/1099-1255)*, Anka Matbaacılık, İstanbul, 2010, s.100.

Sikke Nu.132:Ç.:11.5 mm, A.:0.1903 gr. AR. RR. Para. Sikke Nu.133:Ç.:38.8 mm, A.:18.09 gr. AR. A. 40 Para-1 Kuruş. Sikke Nu.134:Ç.:37.5 mm, A.:13.95 gr. AR. S. 30 Para-Zolta. Sikke Nu.135:Ç.: 19X18.5 mm, A.: 2.191 gr. AR. R+. 20 Para. Sikke Nu.136:Ç.:19.5X19 mm, A.:1.851 gr. AE. S. Para. Zeno:10189/Zeno?: Zeno?: Zeno?: Zeno?:

*Sikke Nu.132:*Ön yüzünde tuğra (Osman Han bin Mustafa el muzaffer daima) yer almaktadır. Arka yüzünde duribe fi Kostantiniye sene H.1168/Be+Elif/M.1754 yazılıdır. III. Osman (H.1168-1171/M.1754-1757) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹⁵⁸

*Sikke Nu.133:*Ön yüzünde tuğra (Mustafa Han bin Ahmed el muzaffer daima) yer almaktadır. Arka yüzünde duribe fi İslambol sene H.1171/Y:81/M.1757 yazılıdır. III. Mustafa (H.1171-1187/M.1757-1774) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹⁵⁹

*Sikke Nu.134:*Ön yüzünde Sultan Mustafa bin Ahmed Han dame mülke duribe fi İslambol sene H.1171/Y:82/M.1757, arka yüzünde ise sultanü'l berreyn ve hakanü'l bahreyn el sultan ibn el sultan yazılıdır. III. Mustafa (H.1171-1187/M.1757-1774) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹⁶⁰

*Sikke Nu.135:*Ön yüzünde tuğra (Mustafa Han bin Ahmed el muzaffer daima) yer almaktadır. Arka yüzünde duribe fi İslambol sene H.1171/Y:3/M.1757 yazılıdır. III. Mustafa, H.1171-1187/M.1757-1774 yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.136:*Ön yüzünde tuğra (Mustafa Han bin Ahmed el muzaffer daima) yer almaktadır. Arka yüzünde duribe fi İslambol sene H.1171/Y:6/M.1757 yazılıdır. 5 para değerindedir.¹⁶¹ III. Mustafa, H.1171-1187/ M.1757-1774 yılları arasında hüküm sürmüştür.

١٣٧ السلطان مصطفى ضرب وان ١١٧٧

١٣٨ السلطان مصطفى ضرب وان ١١٨٤

١٣٩ السلطان عبدالحميد بن احمد المظفر داما ضرب في قسطنطينيه ١١٨٧ سلطان البرين و خاقان البحرين السلطان ابن السلطان

Sikke Nu.137:Ç.:13X11.5 mm, A.:1.822 gr. AE. RR. Mangır. Sikke Nu.138:Ç.:17.5X12 mm, A.:2.433 gr. AE. R+. Mangır. Sikke Nu.139:Ç.:43 mm, A.:28.32 gr. AR. A. 60 Para-Çifte Zolta. Zeno:229443/Zeno:99625/Zeno?:

*Sikke Nu.137:*Ön yüzünde el Sultan Mustafa Han, H.1177/M.1763-4, arka yüzünde duribe Van yazılıdır.¹⁶² III. Mustafa (H.1171-1187/ M.1757-1774) yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.138:*Ön yüzünde el Sultan Mustafa, H.1184/M.1770-1, arka yüzünde duribe Van yazılıdır.¹⁶³ III. Mustafa (H.1171-1187/ M.1757-1774) yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.139:*Ön tarafında el Sultan Abdulhamid bin Ahmed Han dame mülkühu duribe fi Kostantiniye

¹⁵⁸ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.VII, İstanbul, 2013, s.2276.

¹⁵⁹ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.VII, İstanbul, 2013, s.2330.

¹⁶⁰ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.VII, İstanbul, 2013, s.2332,2333.

¹⁶¹ K. Uslu, M. Beyazıt, T. Kara, *Osmanlı İmparatorluğu Madeni Paraları (1687-1839/1099-1255)*, Anka Matbaacılık, İstanbul, 2010, s. 157.

¹⁶² Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.545.

¹⁶³ K. Uslu, M. F. Beyazıt, T. Kara, *Osmanlı İmparatorluğu Madeni Paraları (1687-1839/1099-1255)*, Anka Matbaacılık, İstanbul, 2010, s.170.

TÜRK TARİHİNİN GELİŞİM SEYRİ İÇERİSİNDE UNIQUE-NADİR OSMANLI SİKKELERİNİN YERİ VE ÖNEMİ

sene H.1187/Y:5/M.1774, arka tarafında ise sultanü'l berreyn ve hakanü'l bahreyn el sultan ibn sultan yazılıdır. I. Abdulhamid (H.1187-1203/M.1774-1789) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹⁶⁴

١٤٠ خان عبد الحميد بن احمد ضرب وان ١٢٠١
١٤١ خان عبد الحميد بن احمد ضرب وان ١٢٠١
١٤٢ سليم خان بن مصطفى المظفر دانما ضرب في أسلامبول ١٢٠٣
١٤٣ محمد خان بن عبد الحميد المظفر دنما ضرب في قسطنطينيه ١٢٢٣

Sikke Nu.140:Ç.:15X14.5 mm, A.:1.962 gr. AE. RR. Mangır. Sikke Nu.141:Ç.:14.8X12.5 mm, A.:2.331 gr. AE. RR. Mangır. Sikke Nu.142:Ç.:14.5 mm, A.:0.306 gr. AR. R+. Para. Sikke Nu.143:Ç.:38.5X38.2 mm, A.:14.578 gr. AR/AE. A. Kuruş. Zeno:11469/Zeno:11469/Zeno:114104/Zeno:100470/NK:M:555

*Sikke Nu.140:*Ön yüzünde Sultan Abdulhamid Han'a ait tuğra, arka yüzünde duribe fi Van, H.1201/M.1786-7 tarihi yazılıdır.¹⁶⁵ I. Abdulhamid (H.1187-1203/M.1774-1789) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹⁶⁶

*Sikke Nu.141:*Ön yüzünde Sultan Abdulhamit Han'a ait tuğra, arka yüzünde duribe fi Van, H.1201/M.1786-7 tarihi yazılıdır. I. Abdulhamid, H.1187-1203/M.1774-1789 yılları arasında hüküm sürmüştür.¹⁶⁷

*Sikke Nu.142:*Ön tarafında tuğra (Selim Han bin Mustafa el muzaffer daima), arka tarafında ise duribe fi İslambol sene H.1203/Y:1/M.1789 yazılıdır. III. Selim (H.1203-1222/M.1789-1807) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹⁶⁸

*Sikke Nu.143:*Ön tarafında tuğra adli (Mahmud Han bin Abdulhamid el muzaffer daima), arka tarafında ise duribe fi Kostantiniye sene H.1223/Y:25/M.1808 yazılıdır. 5 Kuruş. II. Mahmud (H.1223-1255/M.1808-1839) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹⁶⁹

١٤٤ محمد خان بن عبد الحميد المظفر دنما ضرب في قسطنطينيه ١٢٢٣
١٤٥ محمد خان بن عبد الحميد المظفر دنما ضرب في قسطنطينيه ١٢٢٣
١٤٦ محمد خان بن عبد الحميد ضرب وان ١٢٢٥

Sikke Nu.144:Ç.:20X19.8 mm, A.:1.328 gr. AR/AE. A. Para. Sikke Nu.145:Ç.:20 mm, A.:1.384 gr. AR/AE. A. Para. Sikke Nu.146:Ç.:13x12.8 mm, A.:0.871 gr. AE. R+. Mangır. Zeno:100470/Zeno:103366/Zeno:107487

*Sikke Nu.144:*Ön tarafında tuğra adli (Mahmud Han bin Abdulhamid el muzaffer daima), arka tarafında ise duribe fi Kostantiniye sene H.1223/Y:29/M.1808 yazılıdır. 20 Para-½ Kuruş. II. Mahmud (H.1223-1255/M.1808-1839) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹⁷⁰

¹⁶⁴ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.VII, İstanbul, 2013, s.2423,2424.

¹⁶⁵ http://db.stevealbum.com/php/lot_auc.php?site=2&sale=22&lot=469&lang=1

¹⁶⁶ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.555.

¹⁶⁷ Necdet Kabaklarlı, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.555.

¹⁶⁸ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.VII, İstanbul, 2013, s.2511,2512.

¹⁶⁹ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.VIII, İstanbul, 2014, s.2793.

¹⁷⁰ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.VIII, İstanbul, 2014, s.2797.

*Sikke Nu.145:*Ön tarafında tuğra adli (Mahmud Han bin Abdulhamid el muzaffer daima), arka tarafında ise duribe fi Kostantiniye sene H.1223/Y:32/M.1808 yazılıdır. 20 Para-½ Kuruş. II. Mahmud (H.1223-1255/ M.1808-1839) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹⁷¹

*Sikke Nu.146:*Ön tarafında sultana (Mahmud Han bin Abdulhamid) ait tuğra, arka tarafında duribe Van, H.1225/M.1810-1 tarihi yazılıdır. II. Mahmud (H.1223-1255/M.1808-1839) yılları arasında hüküm sürmüştür.

١٤٧ عبدالمجيد بن محمد المظفر دنما سنه ٨ عز نصره ضرب في قسطنطينيه ١٢٥٥

١٤٨ عبدالمجيد بن محمد المظفر دنما سنه ١٣ عز نصره ضرب في قسطنطينيه ١٢٥٥

١٤٩ عبدالمجيد بن محمد المظفر دنما ضرب في قسطنطينيه ١٢٥٥ سنه ٣

*Sikke Nu.147:*Ç.:36.5X37 mm, A.:23.472 gr. AR. A. Kuruş. *Sikke Nu.148:*Ç.:12.5X12.4 mm, A.:0.597 gr. AR. RR. Para. *Sikke Nu.149:*Ç.:20X20.5 mm, A.:1.332 gr. AR/AE. Kuruş. Zeno:158125/Zeno:77857

*Sikke Nu.147:*Ön tarafta tuğranın altında saltanat yılı 8, arka tarafında ise azze nasara duribe fi Kostantiniye sene H.1255/M.1839 yazılıdır. 20 Kuruş. Abdulmecid (H.1255-1277/M.1839-1861) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹⁷²

*Sikke Nu.148:*Ön tarafında tuğra, altında yılı 13, arka tarafında ise 20 (para) azze nasara duribe fi H.1255/ M.1839-1861 yazılıdır.¹⁷³ Abdulmecid (H.1255-1277/M.1839-1861) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹⁷⁴

*Sikke Nu.149:*Ön tarafında tuğra, arka tarafında ise duribe fi Kostantiniye sene H.1255/Y:3/M.1839 yazılıdır. 1/2 Kuruş. Abdulmecid (H.1255-1277/M.1839-1861) yılları arasında hüküm sürmüştür.

٤٠ عز نصره ضرب في قسطنطينيه سنه ١٢٥٥ عبدالمجيد بن محمد المظفر دنما سنه ١٩

٢٠ عز نصره ضرب في قسطنطينيه سنه ١٢٥٥ عبدالمجيد بن محمد المظفر دنما سنه ٢٠

١٠ عز نصره ضرب في قسطنطينيه سنه ١٢٥٥ عبدالمجيد بن محمد المظفر دنما سنه ١٩

*Sikke Nu.150:*Ç.: 36.5 mm, A.: 21.08 gr. AE. A. Para. *Sikke Nu.151:*Ç.:30.5 mm, A.:10.546 gr. AE. A. Para. *Sikke Nu.152:*Ç.:26.5 mm, A.:4.957 gr. AE. A. Para. Zeno:99679/Zeno:64235/Zeno:22882

*Sikke Nu.150:*Önde ortada 40, azze nasara duribe fi Kostantiniye sene H.1255/M.1839, arka tarafında ise tuğra ve altında saltanat yılı 19 yazılıdır. 40 Para. Abdulmecid (H.1255-1277/M.1839-1861) yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.151:*Önde ortada 20, azze nasara duribe fi Kostantiniye sene H.1255/M.1839, arka tarafında ise tuğra ve altında saltanat yılı 20 yazılıdır. 20 Para. Abdulmecid (H.1255-1277/M.1839-1861) yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.152:*Önde ortada 10, azze nasara duribe fi Kostantiniye sene H.1255/M.1839, arka tarafında ise tuğra ve altında saltanat yılı 19 yazılıdır. 10 Para. Abdulmecid (H.1255-1277/M.1839-1861) yılları arasında hüküm sürmüştür.

٥ عز نصره ضرب في قسطنطينيه سنه ١٢٥٥ عبدالمجيد بن محمد المظفر دنما سنه ٢٠

١١ عز نصره ضرب في قسطنطينيه سنه ١٢٥٥ عبدالمجيد بن محمد المظفر دنما سنه ١١

١٥٥ عبدالعزيز خان بن محمد المظفر دنما سنه ١١ عز نصره ضرب في قسطنطينيه ١٢٧٧

¹⁷¹ Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, C.VIII, İstanbul, 2014, s.2797.

¹⁷² Cüneyt Ölçer, *Sultan Abdülmecid Devri Osmanlı Madeni Paraları*, Yenilik Matbaası, İstanbul, 1978, s.33.

¹⁷³ M. Fatih Beyazıt, T. Kara, K. Uslu, *Osmanlı İmparatorluğu Madeni Paraları 1839-1918 (1255-1336)*, İmak Ofset, İstanbul, 2011, s.20

¹⁷⁴ <https://www.ma-shops.com/saenn/item.php?id=25051&lang=en>

TÜRK TARİHİNİN GELİŞİM SEYRİ İÇERİSİNDE UNIQUE-NADİR OSMANLI SİKKELERİNİN YERİ VE ÖNEMİ

Sikke Nu.153:Ç.:22.5 mm, A.:2.406 gr. AE. A. Para. Sikke Nu.154:Ç.:13X14 mm, A.:1.056 gr. AE. S. Para. Sikke Nu.155:Ç.:36.5X37 mm, A.:23.804 gr. AR. R. Kuruş. Zeno:70111/Zeno:86846/Zeno:158072

*Sikke Nu.153:*Önde ortada 5, azze nasara duribe fi Kostantiniye sene H.1255/M.1839, arka tarafında ise tuğra ve altında saltanat yılı 20 yazılıdır. 5 Para. Abdülmecid (H.1255-1277/M.1839-1861) yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.154:*Önde ortada 1, azze nasara duribe fi Kostantiniye sene H.1255/M.1839, arka tarafında ise tuğra ve altında saltanat yılı 11 yazılıdır. 1 Para. Abdülmecid (H.1255-1277/M.1839-1861) yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.155:*Ön tarafında tuğranın altında saltanat yılı 11, arka tarafında ise azze nasara duribe fi Kostantiniye sene H.1277/M.1861 yazılıdır. 20 Kuruş. Abdülaziz Han (H.1277-1293/M.1861-1876) yılları arasında hüküm sürmüştür.

١٥٦ عبدالعزيز خان بن محمد المظفر دنما سنه ٤ عز نصره ضرب في قسطنطينيه ١٢٧٧
٢٠ عز نصره ضرب في قسطنطينيه سنه ١٢٧٧ عبدالعزيز خان بن محمد المظفر دنما سنه ٤
١٠ عز نصره ضرب في قسطنطينيه سنه ١٢٧٧ عبدالعزيز خان بن محمد المظفر دنما سنه ٤

Sikke Nu.156:Ç.:23X23 mm, A.:5.881 gr. AR. R. Kuruş. Sikke Nu.157:Ç.:31.5X32 mm, A.:10.694 gr. AE. A. Para. Sikke Nu.158:Ç.:28 mm, A.:5.159 gr. AE. A. Para. Zeno:158646/Zeno:58987/Zeno:64182

*Sikke Nu.156:*Ön tarafında tuğranın altında saltanat yılı 3, arka tarafında ise azze nasara duribe fi Kostantiniye sene H.1277/M.1861 yazılıdır. 5 Kuruş. Abdülaziz Han (H.1277-1293/M.1861-1876) yılları arasında hüküm sürmüştür.¹⁷⁵

*Sikke Nu.157:*Önde ortada 20, azze nasara duribe fi Kostantiniye sene H.1277/M.1861, arka tarafında ise tuğra ve altında saltanat yılı 4 yazılıdır. 20 Para. Abdülaziz Han (H.1277-1293/M.1861-1876) yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.158:*Önde ortada 10, azze nasara duribe fi Kostantiniye sene H.1277/M.1861, arka tarafında ise tuğra ve altında saltanat yılı 4 yazılıdır. 10 Para. Abdülaziz Han (H.1277-1293/M.1861-1876) yılları arasında hüküm sürmüştür.

١٥٩ عبدالعزيز خان بن محمد المظفر دنما پ ٤ ضرب ٤ في مصر ١٢٧٧
١٦٠ عبدالعزيز خان بن محمد المظفر دنما پ ١٠ ضرب ٤ في مصر ١٢٧٧
١٦١ عبدالحميد بن عبدالمجيد المظفر دنما سنه ٩ عز نصره ضرب في قسطنطينيه ١٢٩٣

Sikke Nu.159:Ç.:21.5X22 mm, A.:2.263 gr. AE. S. Para. Sikke Nu.160:Ç.:29 mm, A.:5.805 gr. AE. S. Para. Sikke Nu.161:Ç.:23.5X24 mm, A.:5.9034 gr. AR. A. Kuruş. Zeno:13689/59005/Zeno:13689/59005/Zeno:91354

*Sikke Nu.159:*Ön tarafta tuğranın altında 4 para, duribe fi Mısır sene H.1277/M.1861 ve saltanat yılı 4 yazılıdır. 4 Para. Abdülaziz Han (H.1277-1293/M.1861-1876) yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.160:*Ön tarafta tuğranın altında 10 para, duribe fi Mısır sene H.1277/M.1861 ve saltanat yılı 4 yazılıdır. 10 Para. Abdülaziz Han (H.1277-1293/M.1861-1876) yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.161:*Ön tarafta el gazi, tuğranın altında saltanat yılı 9, arka tarafında ise azze nasara duribe fi Kostantiniye sene H.1293/M.1876 yazılıdır. 5 Kuruş. Abdülhamid Han (H.1293-1327/M.1876-1909) yılları

¹⁷⁵ Cüneyt Ölçer, *Sultan Abdülaziz Han Devri Osmanlı Madeni Paraları*, Yenilik Matbaası, İstanbul, 1979, s.37

arasında hüküm sürmüştür.

۱۶۲ عبدالحميد بن عبدالمجيد المظفر دنما سنه ۲۹ عزنصره ضرب في قسطنطينيه ۱۲۹۳

۱۶۳ عبدالحميد بن عبدالمجيد المظفر دنما سنه ۲۷ عزنصره ضرب في قسطنطينيه ۱۲۹۳

۱۶۴ عزنصره ضرب في قسطنطينيه ۱۲۹۳ عبدالحميد بن عبدالمجيد المظفر دنما سنه ۲۷

Sikke Nu.162:Ç.:17.5X18 mm, A.:2.346 gr. AR. A. Kuruş. Sikke Nu.163:Ç.:14.5X15 mm, A.:1.131 gr. AR. A. Kuruş. Sikke Nu.164:Ç.:17.5X18 mm, A.:2.263 gr. AR/AE. A. Para. Zeno:15360/Zeno:46113/Zeno:158048

*Sikke Nu.162:*Ön tarafta el gazi, tuğranın altında saltanat yılı 29, arka tarafında ise azze nasara duribe fi Kostantiniye sene H.1293/M.1876 yazılıdır. 2 Kuruş. Abdulhamid Han (H.1293-1327/M.1876-1909) yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.163:*Ön tarafta el gazi, tuğranın altında saltanat yılı 27, arka tarafında ise azze nasara duribe fi Kostantiniye sene H.1293/M.1876 yazılıdır. 1 Kuruş. Abdulhamid Han (H.1293-1327/M.1876-1909) yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.164:*Ön tarafta ortada ayın içinde 10, altında sene H.1293 azze nasara duribe fi Kostantiniye, arka tarafında tuğranın üstünde el gazi altında ise saltanat yılı olan 27 yazılıdır. 10 Para (Metelik). Abdulhamid Han (H.1293-1327/M.1876-1909) yılları arasında hüküm sürmüştür.

۱۶۵ محمد خان بن عبدالمجيد المظفر دنما سنه ۷ عزنصره ضرب في قسطنطينيه ۱۳۲۷

۱۶۶ محمد خان بن عبدالمجيد المظفر دنما سنه ۳ عزنصره ضرب في قسطنطينيه ۱۳۲۷

۱۶۷ محمد خان بن عبدالمجيد المظفر دنما سنه ۴ عزنصره ضرب في قسطنطينيه ۱۳۲۷

Sikke Nu.165:Ç.:28 mm, A.:11.961 gr. AR. A. Kuruş. Sikke Nu.166: Ç.:24 mm, A.:5.974 gr. AR. A. Kuruş. Sikke Nu.167:Ç.:18.5 mm, A.:2.370 gr. AR. A. Kuruş. Zeno:110185/Zeno:16548/Zeno:164491

*Sikke Nu.165:*Ön tarafta tuğranın üstünde el gazi, altında saltanat yılı 7, arka tarafında ise azze nasara duribe fi Kostantiniye sene H.1327/M.1909 yazılıdır. 10 Kuruş. V. Mehmed Han (H.1327-1336/M.1909-1918) yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.166:*Ön tarafta tuğranın üstünde Reşad, altında saltanat yılı 3, arka tarafında ise azze nasara duribe fi Kostantiniye sene H.1327/M.1909 yazılıdır. 5 Kuruş. V. Mehmed Han (H.1327-1336/M.1909-1918) yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.167:*Ön tarafta tuğranın üstünde Reşad, altında saltanat yılı 4, arka tarafında ise azze nasara duribe fi Kostantiniye sene H.1327/M.1909 yazılıdır. 2 Kuruş. V. Mehmed Han (H.1327-1336/M.1909-1918) yılları arasında hüküm sürmüştür.

۱۶۸ محمد خان بن عبدالمجيد المظفر دنما سنه ۶ ضرب في ۱۳۲۷

۱۶۹ محمد خان بن عبدالمجيد المظفر دنما سنه ۳ ضرب في مصر من عشرالقرش نصف سنه ۱۳۲۷

۴۰ پاره دولت عثمانیه حریت مساوت عدالت ضرب في قسطنطينيه محمد خان بن عبدالمجيد المظفر دنما سنه ۴

Sikke Nu.168:Ç.:25.5X26 mm, A.:6.982 gr. AR. A. Kuruş. Sikke Nu.169:Ç.:20 mm, A.:3.179 gr. AR. A. Kuruş. Sikke Nu.170:Ç.:23mm, A.:5.852 gr. Ni. A. Para. Zeno:56263/Zeno:55381

*Sikke Nu.168:*Ön tarafta tuğranın altında 5, arka tarafta üstte saltanat yılı 6, altta duribe fi Mısır sene

TÜRK TARİHİNİN GELİŞİM SEYRİ İÇERİSİNDE UNIQUE-NADİR OSMANLI SİKKELERİNİN YERİ VE ÖNEMİ

H.1327/M.1909 yazılıdır. 5 Kuruş. V. Mehmed Han (H.1327-1336/M.1909-1918) yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.169:*Ön tarafta tuğranın altında saltanat yılı 3, arka tarafta ise duribe fi Mısır min aşarül ğuruş nisf sene H.1327/M.1909 yazılıdır. 1/20 Kuruş-2 Para. V. Mehmed Han (H.1327-1336/M.1909-1918) yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.170:*Önde ortada 40 para, çevresinde duribe fi Devleti Osmaniye Kostantiniye sene H.1327/M.1909, arka tarafında ortada tuğra, üstte Reşad altında saltanat yılı 4, çevresinde hürriyet, müsavat ve adalet yazılıdır.¹⁷⁶ 40 Para. V. Mehmed Han (H.1327-1336/ M.1909-1918) yılları arasında hüküm sürmüştür.

٤٠ پاره دولت عثمانیه حریت مساوت عدالت ضرب فی قسطنطنیه محمد خان بن عبدالمجید المظفر دنما سنه ٤

١٠ پاره دولت عثمانیه حریت مساوت عدالت ضرب فی قسطنطنیه محمد خان بن عبدالمجید المظفر دنما سنه ٦

٥ پاره دولت عثمانیه حریت مساوت عدالت ضرب فی قسطنطنیه محمد خان بن عبدالمجید المظفر دنما سنه ٦

Sikke Nu.171:Ç.:21 mm, A.:4.008 gr. Ni. A. Para. Sikke Nu.172:Ç.:19 mm, A.:2.667 gr. Ni. A. Para.

Sikke Nu.173:Ç.:15.5X16 mm, A.:1.723 gr. Ni. A. Para. Zeno:22731/Zeno:55380/Zeno:21484

*Sikke Nu.171:*Önde ortada 20 para, çevresinde duribe fi Devleti Osmaniye Kostantiniye sene H.1327/M.1909, arka tarafında ortada tuğra, üstte Reşad altında saltanat yılı 4, çevresinde hürriyet, müsavat ve adalet yazılıdır.¹⁷⁷ 20 Para. V. Mehmed Han (H.1327-1336/M.1909-1918) yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.172:*Önde ortada 10 para, çevresinde duribe fi Devleti Osmaniye Kostantiniye sene H.1327/M.1909, arka tarafında ortada tuğra, üstte Reşad altında saltanat yılı 6, çevresinde hürriyet, müsavat ve adalet yazılıdır.¹⁷⁸ 10 Para. V. Mehmed Han (H.1327-1336/M.1909-1918) yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.173:*Önde ortada 5 para, çevresinde duribe fi Devleti Osmaniye Kostantiniye sene H.1327/M.1909, arka tarafında ortada tuğra, üstte Reşad altında saltanat yılı 6, çevresinde hürriyet, müsavat ve adalet yazılıdır.¹⁷⁹ 5 Para. V. Mehmed Han (H.1327-1336/M.1909-1918) yılları arasında hüküm sürmüştür.

٤٠ پاره دولت عثمانیه حریت مساوت عدالت ضرب فی قسطنطنیه محمد خان بن عبدالمجید المظفر دنما سنه ٤

٤٠ پاره دولت عثمانیه حریت مساوت عدالت ضرب فی قسطنطنیه محمد خان بن عبدالمجید المظفر دنما سنه ٤

Sikke Nu.174:Ç.:24 mm, A.:6.0923 gr. Ni. S. Para. Sikke Nu.175:Ç.:24 mm, A.:6.003 gr. Ni. S. Para. Zeno:91360/Zeno:91360

*Sikke Nu.174:*Önde ortada 40 para, çevresinde duribe fi Devleti Osmaniye Kostantiniye sene H.1336/M.1918, arka tarafında ortada tuğra, altında saltanat yılı 4, çevresinde hürriyet, müsavat ve adalet yazılıdır.¹⁸⁰ 40 Para. VI. Mehmed (H.1336-1341/M.1918-1923) yılları arasında hüküm sürmüştür.

*Sikke Nu.175:*Önde ortada 40 para, çevresinde duribe fi Devleti Osmaniye Kostantiniye sene H.1336/M.1918, arka tarafında ortada tuğra, altında saltanat yılı 4, çevresinde hürriyet, müsavat ve adalet yazılıdır.¹⁸¹ 40 Para. VI. Mehmed (H.1336-1341/M.1918-1923) yılları arasında hüküm sürmüştür.

Yukarıda bütün Osmanlı sultanlarına ait dirhem, medini ve mangır (metelik, para, pul) örnekleri, sınırlılık alanını aşmamak ve araştırmayı örneklere boğmamak açısından birer numune alınarak verilmeye çalışılmıştır. İlk dönemlerde görülen darp teknikleri daha sonraki süreçlerde tamamen değişmiş, sikke darbı teknik olarak şekillenmiş, ağırlık ölçü birimleri oturmuş, gümüşte ayar yakalanmış, değer birimleri kullanılan sikkenin diğer

¹⁷⁶ Nuri Pere, *Osmanlılarda Madeni Paralar*, Doğan Kardeş Matbaacılık, İstanbul, 1968, s.290.

¹⁷⁷ Nuri Pere, *Osmanlılarda Madeni Paralar*, Doğan Kardeş Matbaacılık, İstanbul, 1968, s.290.

¹⁷⁸ Nuri Pere, *Osmanlılarda Madeni Paralar*, Doğan Kardeş Matbaacılık, İstanbul, 1968, s.290.

¹⁷⁹ Nuri Pere, *Osmanlılarda Madeni Paralar*, Doğan Kardeş Matbaacılık, İstanbul, 1968, s.290.

¹⁸⁰ Nuri Pere, *Osmanlılarda Madeni Paralar*, Doğan Kardeş Matbaacılık, İstanbul, 1968, s.290.

¹⁸¹ Nuri Pere, *Osmanlılarda Madeni Paralar*, Doğan Kardeş Matbaacılık, İstanbul, 1968, s.290.

sikkelerle değişim değeri türüne göre kesinleştirilmiştir. Zamanla sikkeler sadece mali değer değişimi açısından kullanılan unsur olarak görülmemiş, kullanılan semboller, paranın büyüklüğü, değeri ve gösterişi açısından da devletin kudretinin göstergesi olarak tanımlanmaya başlamıştır.

Zirve dönemlerinde darp edilen dinar, dirhem ve mangırlar, adeta birer sanat eseri olarak tasarlanmış, sikkenin dizaynı uzun çalışmalarından sonra kararlaştırılarak piyasaya sürülmüştür. Sultanların ilk dönemlerde kullandıkları sade ve eski Türk devlet geleneğine uygun olan kısa unvanları, yerlerini daha uzun Arapça ve Farsça tamlamalardan müteşekkil isimlendirmelere bırakmaya başlamıştır. Dinarlar 10 gram, dirhemler 25-30 gramlara varan ağırlıklara ulaşmış, 20-25 gram ağırlığında para ve mangır örnekleri görülmüştür. Özellikle Osmanlı Devleti'nin yükseliş dönemi sonrasında para tiplerinde reformlar yapılmış, Avrupa'da darp edilen paralara mukabelede bulunabilecek şatafatlı, üzerinde gösterişli süslemelerin yer aldığı ağır paraların kesilmesine yönelinmiştir. Yüksek gramaja sahip altın paraların çok miktarda basılması (darphanelerde baskı miktarları mevcuttur), gümüş dirhemlerin adeta külçe gibi ağırlıklarının artırılarak yeniden kesilmesi, bir anlamda tonlarca ağırlıktaki değerli madenin piyasadan çekilmesine neden olmuştur.

Bu gösteriş uzun sürmeyecek, kısa süre sonra değerli metal sıkıntısı yaşanacak ve saray her cülus töreninde yeni maden kaynaklarını aramaya başlayacaktır. Metal temininde zorluklar yaşanınca da paranın değişim değerini düşürmemek için süslemelerle fark ettirilmeden gramını düşürme yoluna gidilecektir. Mükemmel ve kusursuz denilebilecek ağırlık ölçü sistemleri oluşturulduğu için, esnaf teşkilatı kısa bir süre sonra durumu anlayacak, saray üzerinde zamanla baskı kurmaya başlayınca olumsuz etki sebebiyle dinar, dirhem ve mangırların alım gücü iç ve dış pazarlarda düşecektir.

Deęerli metaller dışında halk ve esnaf, mangır-fels (bakır para) almak istemeyecek, iç piyasada ve taşrada ticaret ağırlıklı olarak bu para birimi üzerinde döndüğü için devlet çıkardığı yaptırımlar ve mali baskı ile esnafları mangır kullanmaya mecbur etmeye çalışacaktır. Mangırların gümüş ve altın para ile değişimi sırasında da önemli kayıplara uğramaya başlayan halk ve esnaf, isyan eder duruma gelecektir. Kanunların sert ve zecri olması sebebiyle yerel idarecilerle başa çıkamayan bazı yerli ve yabancı esnaf, yaşadıkları şehirleri terk etmeye yönelecektir.

Osmanlı Devleti'nin gerileme döneminde ise durum daha vahim noktalara ulaşacak, dinarlar (altın para) yarı yarıya değer kaybederken, dirhemler (gümüş para) üçte iki hatta dördte bir oranına kadar küçüleceklerdir. Para pul oldu (pul adıyla 0.25 ve 0.50 gr ağırlığındaki küçük gümüş sikkelerin darp ettirildiği dönemler sebebiyle) deyimi Osmanlı tebaası arasında kullanılmaya başlanacaktır. Bunun yanı sıra ekonomideki çöküş anlaşılmasın diye ilk dönemlerde düşük ayarlı paralar basılacak, daha sonra ise düşük ayarda para kesmeye metal bulunamadığı için kaplama dinar ve dirhemler darp ettirilecektir.

Sikkeler arasında da dikkat çeken ve bölgesel özellikler taşıyan mangırlar ve dirhemler vardır. Arap coğrafyası, Güneydoğu Anadolu bölgesi, Afrika şehirleri için darp ettirilen paraların ağırlıkları ve boyutları Osmanlı hâkimiyeti altındaki diğer bölgelerin paralarına hiç benzememektedir. Gerek formları, gerek ağırlıkları, gerek süslemeleri ve gerekse yazı hatları itibarıyla diğer paralardan hemen ayrılabilirlerdir. Kare, yuvarlak, dikdörtgen, uzun çubuk formu şeklinde diğer bölgelerde kullanılmayan ve tamamen bu bölgelere has olan sikke tipleri tercih edilmiş ve bölge halkının geleneğine uygun sikkelerin tedavülde kullanımına büyük bir önem verilmiştir. Bu sikkeler aynı zamanda diğer Osmanlı sikkelerinden ağırlık olarak da fazladır, bazen iki hatta üç katına varan ağırlıkta kesilmiş olan örnekler mevcuttur.

SONUÇ

Üç kıtaya yayılan, yüz elliden fazla darphanesi bulunan, bir baskısında dahi yüzlerce ton altını ve binlerce ton gümüşü ticareti canlı tutabilmek için piyasaya süren devletin nasıl bir güce sahip olduğunu tam olarak açıklayabilmek oldukça zordur. Büyümek, zenginleşmek, askerî zaferlere ardı arkası gelmeyen fetihlere yönelmek, tabii sınırlara ulaşmak, eğitim ve kültür merkezi olarak çekim alanı hâline gelmek, dünya üzerinde başat güç olarak ülkelerin, medeniyetlerin geleceklere üzerinde kararlar alarak bunları kabul ettirmek ve kendine ait bir sistemi yapılandırarak yeni bir yönetim biçimi ortaya koyabilmek, dünyanın en zor görevleri arasındadır. Tarihte çok az imparatorluk ve devlet bunu yapabilmıştır. Eski dünyada Mısır, Persler, üç kıtada Roma İmparatorluğu, Orta Asya'da Hunlar, Uygurlar ve Moğol İmparatorluğu, Hindistan'da Babür Devleti ve dünyanın geride kalan denizaşırı bölgeleri hariç birçok bölgesinde hâkimiyet tesis eden Osmanlı Devleti, sayılı devletler arasındaki yerini almıştır.

Dünya hâkimiyeti, sadece askerî güce, zengin bir hazineye, büyük topraklara dayanmaz, ele geçirilen yerlerde tesis edilen adil düzene, cari olan kültürü kendi kültürü içerisinde eriterek üst kültür olmaya, dil zenginliğini silahla fethettiği topraklarda kalemlerle hâkim kılmaya, dinler arası dengeyi bozmadan insanlara özgürce yaşama hakkı tanımaya, hâkimiyeti altındaki zengin kültürleri mezcederek bir kültür bağı kurmaya, dönemin ihtiyaçlarına cevap verebilecek ticaret ağlarını yapılandırarak dünyaya açılmayı başaran devletlerin edinebileceği bir zaferdir.

TÜRK TARİHİNİN GELİŞİM SEYRİ İÇERİSİNDE UNIQUE-NADİR OSMANLI SİKKELERİNİN YERİ VE ÖNEMİ

Bunun içinde en küçük yerleşim biriminden (mezra, köy, nahiye, sancak, eyalet) en büyüğüne kadar her türlü eksikliği, hukuki düzeni, güvenliği, mali kazanç teminini, üretim fazlasının değerlendirilmesini, vergi düzenini, sağlık hizmetini, ulaşım ağıyla merkezle olan bağı, idari tasarrufla göreve getirilen insanların denetimini, toplumun dinî ihtiyaçlarını ve ibadet merkezlerinin çalışma örgüsünü, eğitim kurumları ile yetiştirilecek insan modelini, devlete olan bağlılık ve vatan sevgisinin değer yargıları içinde toplumda yerleşmesini sağlayacak önde gelen insanlarla olan bağları tesis edebilen devlet, büyük ve güçlü bir yapı kurabilmiştir. Merkezden kontrol edilebilen ve kurgusu mükemmel bir ağla oluşturulan eyalet sistemi altı yüz yıl kadar sürmüş, ilmiye sınıfı bozulana, seyfiye sınıfı askerî niteliklerini kaybedene, adalet sistemi çökene, devlete bağlılık yok olana, mali düzen hırsızlıklar sebebiyle içinden çıkılmaz hâl alana kadar varlığını muhafaza etmiş ve dünyanın bilinen en iyi yönetim sistemi olarak tatbik edilmiştir.

Bu düzenin tesisinde tabii ki ekonominin yeri büyüktür ve reddedilemeyecek kadar önemlidir. Dönemine, ihtiyaçlara ve toplumun değer yargılarına göre ekonomiyi yönetmek ve geniş kitleler arasındaki uçurumu en aza indirerek sosyal adaleti tesis edebilmek, büyük devlet olmanın şartları arasında sayılmıştır. Sosyo-ekonomik olarak insanlar arasındaki gelir uçurumunu tamamen ortadan kaldırmak mümkün değildir, bu yaratılış kurallarına da aykırıdır. Zenginleşen toplumun vergisi, meslek gruplarının gelirlerinin toplumun tabanına yayılması, demografik alt yapı oluşturmak amacıyla belirli sosyal kesitlerin devlet eliyle sübvansede edilmesi, hizmet çeşitliliği oluşturarak devletin kontrolü altında bu kesitlerin mevcut hizmetlerden faydalanması amacıyla ön hazırlık yapıldığında, en fakir insanla en zengin arasında yaşam kalitesi arasındaki uçurum en aza indirilebilecektir. Tarihte bu dönemleri yaşayan toplumlar ve var olan büyük imparatorluklar, mevcut sisteme benzer yönetim şekilleri geliştirmiş ve halklarını refah içerisinde yaşatmanın arayışına yönelmişlerdir.

Osmanlı ekonomisi bunu uzun süre başarmış, sadaka taşlarında aylarca, yıllarca sahibini bekleyen sadakaları ve diğer yardımları almaya gelen insan bulunamamıştır. Küçük bir beylikten büyük bir devlet olmaya atılan her adımın asıl unsuru insandır, yetiştirilen ahlaklı, namuslu ve çalışkan dönem insanını “Osmanlı” yapan dürüst vatandaşlıktır. Bütün bu hasletler, insanda vücut bulduğunda zenginlik, yükselen refah seviyesi, elde edilen kazanç, dâhil olduğu inanış sistemine göre yapılan yardım, adil paylaşım sistemi kurguladığı için ağ belirlenen kurallara göre çalışacak, mükemmel en yakın refah içinde bir hayat şekli yakalanacaktır.

Bakır küçük paraların darp edildiği ufak dükkân avlularından, ayarı birçok işlemde geçerek kontrol edilen mükemmel darphanelere, göz kamaştırıcı kompozisyon ve tuğrularla paleografinin dans ettiği örneklerle ulaşmayı başaran sikke darp ameliyesi seyrinin diğer yüzü “değerlendirme” kısmında dile getirilmek istenmiştir. Osmanlı Para Bilimi'nin tarih disiplini içindeki yeri ve gelişim seyri içindeki önemi de kısaca bu değerlendirmede vurgulanmaya çalışılmıştır. Maalesef büyük bir devletin bakiyeleri olarak Osmanlı sikkelerine ve para bilimine gereken önemi vermediğimiz için dünyanın en güzel sikke örnekleri bizim müzelerimizi değil de Avrupa'nın, İngiltere'nin ve ABD ile Rusya'nın müzelerini süslemektedir. Ülkemizde Osmanlı sikkeleri üzerine akademik olarak çalışan insan sayısı iki elin parmakları kadar yoktur. Üniversitelerimizde Arkeoloji ya da Sanat Tarihi Bölümleri'nde hâlen daha Nüsmatik disiplini altında Osmanlı Nüsmatiki Anabilim Dalı bulunmamaktadır. Kültür politikalarımızın ne kadar sağlam bir alt yapıya sahip olduğunu ortaya koyması açısından bu üzücü durum dile getirilmiştir.

Kısaltmalar

AD: Atom DAMALI Koleksiyonu (Osmanlı Sikkeleri Tarihi adlı IX. ciltten müteşekkil olan eser esas alınmıştır).

AP: Aydın PERÇİN Koleksiyonu.

BC: Burak CEBECİ Koleksiyonu (https://www.vcoins.com/en/stores/alibaba_coins-244 isimli sitede yer alan koleksiyon esas alınmıştır).

EY: Ertekin YENİSEY Koleksiyonu.

EO: Dr. Erol OLCAŞ Koleksiyonu (<http://www.parakoleksiyon.com> isimli sitede yer alan koleksiyon esas alınmıştır).

KE: Kamil ERON Koleksiyonu (<http://www.eroncoins.com> isimli sitede yer alan koleksiyon esas alınmıştır).

ŞB: Dr. Şevkullah BAL Koleksiyonu (<http://www.balcoins.com> isimli sitede yer alan koleksiyon esas alınmıştır).

NK:M.: Necdet KABAKLARLI Koleksiyonu (Mangır isimli eserlerin sayfa numaraları esas alınmıştır).

NK:TM.: Necdet KABAKLARLI Koleksiyonu (Tire Mangırları isimli eserlerin sayfa numaraları esas alınmıştır).

A.: Çok bulunur.

C.: Bulunur.

- S.:** Az bulunur.
R.: Nadir.
R+: Nadir +
RR.: Çok nadir.
RR+: Çok nadir +
RRR.: Son derece nadir.
RRRR.: Aşırı derecede nadir.
RRRRR.: Bilinen en yüksek nadirlik derecesi.
UQ: Tek örnek.

KAYNAKLAR

- ALTUĞ, Uğur, *Cihan İmparatorluğunun Kurucusu Osman Beg*, Kronik Kitap, İstanbul, 2020.
- ARTUK, İ., C. Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, Milli Eğitim Basımevi, C.II, İstanbul, 1974.
- AYÖNÜ, Yusuf, *Selçuklular ve Bizans*, TTK Yayınları, Ankara, 2014.
- BEYAZIT, M. Fatih, T. Kara, K. Uslu, *Osmanlı İmparatorluğu Madeni Paraları 1839-1918 (1255-1336)*, İmak Ofset, İstanbul, 2011.
- CLAVIJO, Ruy Gonzalez De, *Anadolu, Orta Asya ve Timur*, Ses Yayınları, Çev.:Ö. R. Doğrul, Sad.:K. Doruk, İstanbul, 1993.
- CRIVENCO Andrei, "A New Observe Variety of Ottoman Akches During the Reign of Bayezid II", *ONS Journal of the Oriental Numismatic Society*, No 216 Summer 2013, s.18-21.
- DAMALI, Atom, *150 Devlet 1500 Sultan, İslami Sikkeler*, Nilüfer Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001.
- DAMALI, Atom, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, C.I, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010.
- DAMALI, Atom, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, C.II, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010.
- DAMALI, Atom, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, C.III, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010.
- DAMALI, Atom, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, C.IV, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.
- DAMALI, Atom, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, C.V, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012.
- DAMALI, Atom, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, C.VI, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012.
- DAMALI, Atom, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, C.VII, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013.
- DAMALI, Atom, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, C.VIII, Nilüfer Damalı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2014.
- GALSTYAN, A. G., *Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar*, Çev.: İ. Kamalov, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2005.
- HALİL EDHEM, *Meskûkâtı Osmaniye*, Mahmud Bey Matbaası, C.I, Kostantiniye, 1334.
- HINZ, Walther, *İslam'da Ölçü Sistemleri*, Marmara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Çev.: A. Sevim, İstanbul, 1990.
- KABAKLARLI, Necdet, *Mangır*, Uşaklılar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.
- KABAKLARLI, Necdet, *Mangır, Tire'de Darpedilen Osmanlı Bakır Paraları*, Tire Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2007.
- KILIÇ, R., "Kars, Ardahan ve Çıldır Havalisinin XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti'ne Katılması", *İdeal Kültür Yayıncılık*, Ed.:R. Kılıç, Prof. Dr. Mustafa Keskin Armağanı, *Türk Tarih ve Kültürü Araştırmaları*, İstanbul, 2014 ss.703-768.
- KILIÇ, R., *Kanuni Devri Osmanlı-İran Münasebetleri (1520-1566)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- KIRZIOĞLU, M. F., *Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi (1451-1590)*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1976.
- MİTEV, Nevyan, "Early Ottoman Coins (14 th 15 th C.) From the Region of Varna Bugaria", *Numizmatika, Sfragistika i Epigrafika*, 14, 2018, pp. 189-197.
- NOWRIY, Heath W., *Erken Dönem Osmanlı Devleti'nin Yapısı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Çev.:K. Tanrıyar, İstanbul, 2010.
- ÖLÇER Cüneyt, *Nakışlı Osmanlı Mangırları*, Yenilik Basımevi, İstanbul, 1975.
- ÖLÇER Cüneyt, *Sultan Abdülmecid Devri Osmanlı Madeni Paraları*, Yenilik Matbaası, İstanbul, 1978.
- ÖLÇER Cüneyt, *Sultan Abdülaziz Han Devri Osmanlı Madeni Paraları*, Yenilik Matbaası, İstanbul, 1979.
- PAMUK, Şevket, *A Monetary History of the Ottoman Empire*, Cambridge Universty Press, Cambridge, 2000.

TÜRK TARİHİNİN GELİŞİM SEYRİ İÇERİSİNDE UNIQUE-NADİR OSMANLI SİKKELERİNİN YERİ VE ÖNEMİ

PERE, Nuri, *Osmanlılarda Madeni Paralar*, Doğan Kardeş Matbaacılık, İstanbul, 1968.

SAHİLLİOĞLU, Halil, "Darphane", *Anadolu'da Paranın Tarihi*, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları, Ed.: B. Arı, Ankara, 2011, ss. 214-221.

SRECKOVIC S., *Osmanlıjski Novac Kovan na Tlu Jugoslavije*, Özel Yayın, Beograd, 1987.

SÜLEYMAN SUDİ, *Usul-i Meskûkât-ı Osmaniye ve Ecnebiye*, Artin Asaduryan ve Mahdumları Şirket-i Mürettibiyesi Matbaası, İstanbul, 1311.

ŞENTÜRK, Ş., B. Johnson, *Yapı Kredi Sikke Koleksiyonu Sergileri, Osmanlı İmparatorluğunun Doğuş Dönemi*, Tayf Ofset, C.IV, İstanbul, 1995.

ŞEREFÜDDİN ALİ YEZİDİ, *Emir Timur (Zafername)*, Selenge Yayınları, Çev.A. Batur, İstanbul, 2013.

URFALI MATEOS, *Vekayiname*, Çev.:H. Andreasyan, *Urfalı Mateos Vekayi-Namesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, TTK Yayınları, Ankara, 1987.

USLU, K., M. F. Beyazıt, T. Kara, *Osmanlı İmparatorluğu Madeni Paraları 1687-1839 (1099-1255)*, Anka Matbaacılık, İstanbul, 2010.

İnternet Kaynakları

Osman Bey, 1299-1324, AE, Mangır, 1299, 13X16 mm, 0.72 gr. <https://www.zeno.ru/showphoto.php?photo=7562>

Osman Bey, 1299-1324, AR, Dirhem, 22 mm, 1.3 gr. <https://www.zeno.ru/showphoto.php?photo=181742>

Osman Bey, 1299-1324, AE, Mangır, 15 mm, 1.26 gr. <https://www.zeno.ru/showphoto.php?photo=138535>

Orhan Bey, 1324-1362, AE, Mangır. Bursa ? <https://www.zeno.ru/showphoto.php?photo=124918>

II. Bayezid, 1481-1512, AR, Akçe, Üsküb, 10 mm, 0.67 gr. <https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=3400&lot=1063>

III. Murad, 1574-1595, AR, Dirhem, Haleb, 20 mm, 3.77 gr. https://www.vcoins.com/en/stores/cybernumis_world_coins/209/product/9449_ottoman_syria_murad_iii_ar_dirham_377g_20mm_Halep_mint_np200_js1228_lightly_toned_vfaef/656116/Default.aspx

İbrahim, 1640-1648, AR, Beşlik, Kostantiniye, 17 mm, 1.54 gr. https://db.stevealbum.com/php/lot_auc.php?site=2&sale=11&lot=349&lang=1

I. Abdulhamid, 1774-1789, AE, Mangır, Van, 15 mm, 2.30 gr. http://db.stevealbum.com/php/lot_auc.php?site=2&sale=22&lot=469&lang=1

Abdulmecid, 1839-1861, AR, Para, Kostantiniye, 12.5 mm, 0.50 gr. <https://www.ma-shops.com/saenn/item.php?id=25051&lang=en>

www.balcoins.com

www.eroncoins.com

www.parakoleksiyon.com

www.rasmir.com

www.stevealbum.com

www.zeno.ru